

Waar gaat het om?

Nederland gaat zowel in economisch als in politiek opzicht een moeilijke tijd tegemoet. De Nederlandse economie blijft gekenmerkt door te grote loon- en prijsstijgingen en te hoge werkloosheid. Door het uittreden van de ministers De Brauw en Drees struikelde het kabinet-Biesheuvel hierover, al was de directe aanleiding de door de minister-president voorgestelde bezuinigingen op de begrotingen van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat. Ondanks de welvaart ontstaat er een politieke crisis om de centen.

De afgetreden DS'70-ministers lijken in de eerste plaats te hebben gehandeld als economen. DS'70 werd vorig jaar in het kabinet gehaald nadat zij herhaaldelijk in de verkiezingstijd had verkondigd het economische varkentje wel te kunnen wassen, voornamelijk door middel van drastische bezuinigingen in de overheidsfinanciën.

Met steun van vooral DS'70 en VVD probeerde de regering-Biesheuvel de economie gezond te maken via het overheidsbudget, dat de afgelopen jaren fors in omvang was gestegen. Voor de overheidsbezuinigingen werd het profijtbeginsel te voorschijn getoverd. Dit beginsel, dat in de eerste plaats dient om de beschikbare bestedingen optimaal te verdelen, werd te pas en te onpas (vgl. de collegegeldverhoging) als bezuinigingsinstrument toegepast, waardoor het waarschijnlijk voor goed in de ijskast kan worden gezet. Wat de afremming van de particuliere bestedingen betreft, vertrouwde de regering op het overleg in en met het bedrijfsleven. In *ESB* van 14 juni jl. schreef ik, dit vertrouwen niet te delen.

Het afgelopen jaar overziende, moest door de economische opstelling van DS'70 vroeg of laat wel een crisis ontstaan. Vooral omdat weinig terecht kwam van het sociale overleg, kon de stagflatie moeilijk via het overheidsbudget worden uitgebannen. Volgens DS'70, vorig jaar nog de kampioenbezuiniger, is een afremming van de collectieve bestedingen onverantwoord, indien daardoor in de toekomst hogere uitgaven nodig zijn om de schade van die afremming te herstellen. Bovendien vindt zij dat het bedrijfsleven lang genoeg vruchteloos heeft gediscussieerd over loon- en prijsmatiging, die niet los van de overheidsfinanciën kan worden gezien.

DS'70 lijkt te zijn doorgedrongen tot de oorzaak van

de huidige economische moeilijkheden. De oorzaak is niet de collectieve, maar de particuliere sector. De Nederlanders willen steeds vaker voor een dubbeltje op de eerste rang zitten, terwijl zij bovendien dat dubbeltje graag door een ander (bijv. de overheid) willen laten betalen. Via de loon- en prijs-spiraal heeft dit tot een afwentelingsproces geleid waarvan vooral de overheid als arbeidsintensief „bedrijf” de dupe is geworden. Hoewel het bedrijfsleven (werkgevers en -nemers) voortdurend tegen de inflatie ageert leven de burgers er wel bij.

Dat vooral de overheid de nadelen van de loon- en prijsstijgingen ondervindt, blijkt uit het volgende. In 1970 bestonden de consumptieve bestedingen van de overheid (voor ons doel te beschouwen als overheidsproductie) voor 70 % uit lonen en salarissen, terwijl de netto-toegevoegde waarde (is de productie) van de bedrijven in 1970 voor slechts 56 % uit lonen en salarissen bestond. Vooral door de hoge arbeidskosten namen de netto-overheidsbestedingen als percentage van de netto-nationale bestedingen van 1960 tot 1970 toe van 19 tot 21, terwijl deze percentages, uitgaande van constante prijzen van 1963 (dus gecorrigeerd voor de inflatie), gedurende deze periode afnamen van 21 tot 17. Gerelateerd aan de nationale bestedingen namen de overheidsbestedingen dus reëel af, hoewel ze nominaal toenamen ¹⁾.

Het getuigt van goed economisch inzicht dat de DS'70-ministers er blijk van hebben gegeven bij de bezuinigingen selectief te werk te willen gaan en de bezuinigingen niet los te willen zien van de gehele nationaal-economische situatie, waartoe zij gedwongen zouden worden door nog weer eens enkele maanden te wachten op de resultaten van het overleg met het bedrijfsleven.

Het is echter de vraag of de DS'70-ministers er politiek verstandig aan hebben gedaan om in de zomermaanden het bijtje erbij neer te leggen. Bovendien blijkt uit de huidige discussies, waarin de ontslagprocedures en „nullijn” (wat dat ook moge zijn) het belangrijkste zijn, dat niet alle politici begrijpen waar het in feite om gaat.

L.H.

¹⁾ Zie ook „Overheidsbestedingen” in *ESB* van 2 juni 1971, blz. 514.

Inhoud

Waar gaat het om?	701
<i>Prof. Dr. W. Albeda:</i> Vakbeweging en politiek	703
<i>Dr. F. J. M. van Oudenhoven</i> <i>en Drs. R. Willems:</i> Kloof tussen onderwijs- en werkgelegenheidsniveau	704
<i>Drs. A. A. van Straaten:</i> Deelmarkten in landbouwproducten binnen de Europese Gemeenschappen	707
Fisconomie Het wetsontwerp inkomstenbelastingtarief bij nader inzien (II), door <i>F. C. Wijle</i>	710
Mededelingen	714/720
Geld- en kapitaalmarkt Lagere overheid en kapitaalmarkt, door <i>Drs. R. M. Vijn</i>	715
Boekbespreking Russel R. Ackoff: Planning voor de onderneming, door <i>Drs. P. van</i> <i>Zuuren</i>	719

Onderzoek

is nodig. Het NEI heeft zich daarop sinds 1929 gericht. Naast het pure onderzoekwerk houdt het zich bezig met het uitvoeren van opdrachten van overheden en bedrijfsleven in binnen- en buitenland. Het heeft thans ervaring op vele gebieden, in een spreiding over 50 landen. Er heeft in die periode een specialisatie plaatsgevonden, maar door de samenwerking in teams van economen, econometristen, wiskundigen, sociologen, sociaal-geografen, stedenbouwkundig ingenieurs en civiel-ingenieurs wordt een brede aanpak van de problemen gewaarborgd.

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.

Adres: *Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; kopij voor de redactie: postbus 4224.*
Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: *in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.*

Abonnementsprijs: *f 72,80 per jaar. studenten f 46,80, franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkdelen (zeepost).*
Prijs van dit nummer: f 2,00.
Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Betaling: *giro 8408; Bank Mees & Hope NV, Rotterdam; Banque de Commerce, Koninklijk plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.*

Advertenties: *N. V. Koninklijke Drukkerijen Roelants - Schiedam, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.*

Stichting Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: *Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.*

Onderzoekafdelingen:

Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Sociologisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Industriële Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

Vakbeweging en politiek

De moeilijkheden van het kabinet-Biesheuvel kan men zien als een symptoom, van wat ik zou willen noemen de polariserende werking van de inflatie. De inflatie maakt het de regering uiterst moeilijk een budget te maken dat voldoet aan de korte-termijn-eis van het niet bijdragen tot de inflatie en de lange-termijn-eis van het handhaven en verbeteren van de collectieve voorzieningen voor een relatief groot aantal mensen op een klein stukje grond. De inflatie staat ook het zgn. sociale contract in de weg, de afspraak tussen de regering en de sociale partners om in 1973 pas op de plaats te maken om orde op zaken te stellen.

De inflatie zorgt zodoende zelf voor het elimineren van de middelen om te komen tot een effectieve inflatiebestrijding. Juist de twee aangewezen middelen om de inflatie tegen te gaan, waren immers de bron voor de onenigheid. Het eerste conflict is elementair en zou, gegeven het regeerakkoord, in een goede sfeer te vermijden moeten zijn. Gegeven de noodzaak van bezuiniging moet men het eens worden over de posten waarop die bezuiniging moet drukken. Het tweede conflictelement is minder gemakkelijk te vermijden. Hoe kan men voorkomen, dat terwijl de regering de uitgaven besnoeit, het effect daarvan teniet wordt gedaan door een voortgaande bestedings- en inkomensinflatie? Dat zou kunnen gebeuren door het opleggen van een loon- en prijsstop als eenzijdige regeringsmaatregel, of door het overeenkomen van een loonmatiging tussen de regering en de sociale partners, gecombineerd met een vorm van prijsbeheersing. Het is duidelijk dat de tweede aanpak meer belooft dan de eerste, mits hij slaagt. Een loon- en prijsstop, die tegen de wil van de betrokken organisaties wordt doorgezet, is een veel minder aantrekkelijke affaire. Dit geldt met name, omdat ook de sociale partners zelve, en vooral ook de vakverenigingen, maar een beperkte greep hebben op de loonontwikkeling. Zelfs een loonstop met de instemming der vakverenigingen zou gemakkelijk kunnen ontaarden in een vervanging van officiële door offi-

ciëuze loonsverhogingen. Hoeveel te meer moet dit gelden voor een loonstop opgelegd tegen de wil der sociale partners.

Maar het is duidelijk, dat het dilemma: geduldig overleg met de sociale partners met het risico dat er pas zeer laat iets of niets uitkomt, of nu zo tijdig mogelijk ingrijpen, zodat de verschillende departementen weten waar ze aan toe zijn, niet gemakkelijk is. Minister Boersma kiest duidelijk voor het eerste alternatief, de DS'70-ministers zouden liever het tweede hebben gekozen. Het is evenzeer duidelijk, dat een wat meer toeschietelijke houding van de vakbeweging dit dilemma in elk geval had kunnen vermijden, en daarmee wellicht een kabinetscrisis. Maar de vakbeweging wil eerst graag weten waar ze aan toe is.

Daarmede is de positie van de vakcentrales in het Nederlandse politieke bestel nog eens onderstreept. Zij spelen in dit bestel een belangrijke rol. Zij hebben een politieke verantwoordelijkheid, waaraan zij zich niet kunnen onttrekken. In een welvaartsstaat bepalen zij enkele macro-economische gegevens, die nu eenmaal essentieel zijn voor de nationale economie en waarvan de ontwikkeling onder bepaalde omstandigheden (de huidige) het overheidsbeleid uitermate kunnen frustreren.

Welke conclusie moet men uit deze stand van zaken trekken? Een eerste mogelijke conclusie is, dat onder zulke omstandigheden slechts een regering aanvaardbaar is, waarmee de vakbeweging als geheel zich verwant voelt. (Zolang de „progressieve drie” een minderheid vormen, dus een combinatie van christen-democraten en progressieven). Een moeilijk te verteren conclusie, lijkt mij. De parlementaire democratie vraagt

om een regering, die het vertrouwen heeft van het parlement en niet dat van een, zij het uiterst belangrijke, belangengroep.

Een tweede denkbare conclusie zou kunnen zijn dat de parlementaire democratie op den duur slechts veilig is, indien de vakbeweging bereid is, het richtsnoer van het algemeen belang te aanvaarden. Ook dat is niet zo'n gemakkelijk verteerbare conclusie: vakverenigingen, gebaseerd op het vrijwillig lidmaatschap der werknemers, kunnen zich niet permitteren het algemeen belang als richtsnoer te aanvaarden. Daar hebben we, kunnen de leden zeggen, een regering voor.

Wat dan wel? Eigenlijk is er geen alternatief

- a. voor de bereidheid van de vakbeweging om met de regering, van welke samenstelling dan ook, redelijk overleg te voeren over het sociaal-economische beleid en daarbij afspraken te maken over het eigen beleid;
- b. voor de bereidheid van de zijde van elke regering dit overleg ook van haar kant aan te gaan en afspraken te maken over die onderdelen van het beleid, waarbij de sociale partners direct zijn betrokken.

Bij dat overleg moeten beide partners zich realiseren, dat geen van beiden beschikt over de laatste troef. Het eenzijdig dictaat van regeringszijde kan gemakkelijk een weinig effectief, papieren gebaar worden. Maar ook de vakbeweging zal zich moeten realiseren, dat een weigering, om onder omstandigheden als vandaag een bijdrage te leveren tot de inflatiebestrijding, niet slechts de regering, maar ook de natie als een geheel en dus ook — en misschien vooral — de eigen leden schaadt. De vakbeweging staat niet buiten de samenleving. Het gemeenschappelijke belang van de leden moge niet samenvallen met het algemeen belang van het Nederlandse volk, het komt er wel dicht bij. Dit is in sterkere mate het geval naarmate de situatie ernstiger is. Het spreekt daarom vanzelf, dat de vakbeweging voorwaarden zal stellen voor een „sociaal contract” (voorkomen moet worden, dat werknemers in een uitzonderingspositie komen). Maar het besef deel uit te maken van de opvarenden (zo niet van de bemanning) van het vaartuig, dat in moeilijkheden is, mag de vakbeweging bij het overleg nooit verlaten.

W. Albeda

Kloof tussen onderwijs- en werkgelegenheidsniveau

DR. F. J. M. VAN OUDENHOVEN*
DRS. R. WILLEMS

Zowel in de werkgelegenheid als in het onderwijs zijn grote ontwikkelingen gaande. Het ziet ernaar uit, dat de afstemming van de ontwikkelingen in de beide sectoren een ernstig vraagstuk wordt. In dit artikel wordt op de volgende aspecten van dit vraagstuk ingegaan.

1. Toenemende discrepantie tussen onderwijs- en werkgelegenheidsniveau.
2. Wensen van schoolverlaters, die aan het arbeidsproces gaan deelnemen.
3. Huidige opstelling van het bedrijfsleven als afnemer van het onderwijsprodukt.
4. Perspectieven voor een betere afstemming.

Opgemerkt wordt, dat sommige aspecten van de beschreven problematiek onder invloed van de huidige economische situatie tijdelijk een iets ander accent krijgen.

Toenemende discrepantie tussen onderwijs- en werkgelegenheidsniveau

Het is interessant na te gaan hoe de onderwijs- en werkgelegenheidsniveaus zich de afgelopen decennia hebben ontwikkeld. Aan de hand van CBS-gegevens krijgt men daar een indruk van (zie de tabellen 1 en 2).

Tabel 1. De werkgelegenheid in 1960, 1968 en 1973 in %

Werk op het niveau van:	1960	1968	schatting 1973
Lager onderwijs	59	53	50
Uitgebreid lager onderwijs	34	36	38
Middelbaar onderwijs	5	7	8
Semi-hoger en hoger onderwijs	2	4	4
Totaal	100	100	100

Tabel 2. Mannelijke schoolverlaters geordend naar onderwijsniveaus in 1936, 1968 en 1973 in %

Onderwijsniveau:	1936	1968	schatting 1973
Lager	74	27	18
Uitgebreid lager	19	48	51
Middelbaar	3	17	20
Semi-hoger	2	5	6
Hoger	2	3	5
Totaal	100	100	100

Bron: CBS, *Algemene volkstelling, 's-Gravenhage, 1969*

Hoewel deze gegevens voor verfijning vatbaar zijn, kunnen er enige conclusies uit worden getrokken.

Ofschoon het niveau van het werk langzaam stijgt, heeft de helft van al het werk nog een ongeschoold

karakter. Hierbij moet worden opgemerkt, dat slechts ongeveer twaalf procent van de werkgelegenheid van middelbaar of hoger niveau is. De ontwikkeling in het onderwijs wijkt hier echter in aanzienlijke mate van af.

Uit tabel 2 blijkt:

- een sterke afname van de lager onderwijscategorie;
- een sterke toename van de deelneming aan uitgebreid lager, middelbaar, semi-hoger en hoger onderwijs¹⁾.

De verhoging van het onderwijsniveau gaat kennelijk sneller dan die van het werkniveau.

De ontwikkelingen in het onderwijs zullen voor wat betreft het uitgebreid lager en middelbaar onderwijs als volgt worden voortgezet:

- omvorming van het huidige lagere beroepsonderwijs in de richting van meer algemeen vormend onderwijs;
- toenemende uitbreiding van de partiële onderwijsplicht totdat in 1980 de volledige onderwijsplicht tot achttien jaar zal zijn gerealiseerd²⁾.

Deze tendensen zullen resulteren in een hoger opleidingsniveau met een sterker algemeen vormend karakter. Dat de samenstelling van de beroepsbevolking zich kwalitatief wijzigt en dat steeds meer jongeren niet langer het ongeschoolde werk zullen willen doen, is evident.

Het Centraal Planbureau heeft hier ook op gedoeld in haar studie over de Nederlandse economie tot 1973³⁾. Daarin voorzagt het enige jaren geleden reeds voor 1973 het volgende beeld:

- een tekort van 85.000 manjaren van lager onderwijsniveau;
- een overschot van 90.000 manjaren van uitgebreid lager onderwijsniveau;
- een overschot van 34.000 manjaren van middelbaar onderwijsniveau;
- een tekort van 48.000 manjaren van semi-hoger en hoger onderwijsniveau²⁾.

* Dit artikel werd geschreven naar aanleiding van een arbeidsmarktonderzoek, ingesteld door de Afdeling Sociale Zaken van Thomassen en Drijver-Verblifa NV. De auteurs zijn resp. werkzaam bij Raadgevend Bureau Ir. B. W. Berenschot NV en Thomassen en Drijver-Verblifa NV.
¹⁾ D. B. Haines en S. Gael, *A survey of the defense industry, Astia document*, 1963.

²⁾ Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, *Nota werkende jongeren*, 's-Gravenhage, 1970.

³⁾ H. den Hartog en B. A. Thoolen, *Requirements and supply of qualified manpower; Projections for the Netherlands (a tentative approach)*. Centraal Planbureau 's-Gravenhage, 1971.

Concluderend kan het volgende worden opgemerkt. Het niveau van het werk raakt in toenemende mate achter bij het onderwijsniveau. Naast het getalmatige aspect van deze discrepantie is het nuttig aandacht te besteden aan de kwalitatieve kanten. Welke wensen hebben de schoolverlaters en hoe stelt het bedrijfsleven zich op.

Wensen van de schoolverlaters, die aan het arbeidsproces gaan deelnemen

Aan de keuze van een werkkring gaat een vrij langdurig besluitvormingsproces vooraf. Deze keuze is voor een groot deel het resultaat van een gezamenlijke besluitvorming van scholier, ouders en leraren ⁴⁾. Kennis van de overwegingen die gelden bij de keuze, verdiepen het inzicht in de problematiek van de afstemming van het onderwijs op de arbeid. Bij een groep schoolverlaters (eindexamenkandidaten LTS en MTS), hun ouders en hun leraren hebben wij gepeild welke wensen zij hadden over een werkkring. Het onderzoek werd gehouden in het noorden, het oosten en het zuiden van het land. De opinies van leerlingen, ouders en leraren kwamen in grote trekken met elkaar overeen. De samengevatte resultaten luiden als volgt:

Doorleren

Men wenst een voortzetting van de opleiding. Werkkringen met een solide parttime-opleiding hebben de voorkeur. Bedrijven die deze mogelijkheid niet bieden, zijn minder in trek.

Roulatie en ontplooiing

De werkkring moet voortbouwen op de opleiding, zij moet ontplooiingsmogelijkheden bieden met gerichte begeleiding en roulatie. Snelle specialisatie in één taakgebied wordt afgewezen, evenals het werk dat beneden het opleidingsniveau ligt.

Zelfstandigheid en afwisseling

Men wenst zelfstandig verantwoordelijk te zijn voor een stuk werk. Dit werk moet afwisselend zijn. Eentonig werk aan een band en het werk dat zeer plaatsgebonden is, worden negatief gewaardeerd.

Algemeen niveau

Het taakniveau aan de basis moet iets boven het eigen onderwijsniveau liggen. Bedrijven waar veel ongeschoolden en buitenlanders werken, worden als inferieur beschouwd.

Kleine groepen

Bij voorkeur werkt men in kleine groepen waar het leeftijdsverschil beperkt is. Begeleiding ziet men het liefst in handen van mensen die niet veel ouder zijn.

Arbeidsomstandigheden

Vuile, vochtige, lawaaiige en ongezonde omstandigheden worden afgewezen.

Salaris

Het salaris heeft een betrekkelijke waarde. Geld is ondergeschikt aan de inhoud van het werk.

Indien de discrepantie tussen capaciteiten en verwachtingen enerzijds en takenpakketten anderzijds gro-

te vormen gaat aannemen, zullen de sociaal-psychologische gevolgen niet uitblijven. Het is uit tal van onderzoeken bekend, dat de arbeid beneden het niveau van de capaciteiten negatieve effecten geeft. Deze negatieve effecten kunnen zijn: verloop, frustratie, verstarring, een lauwe afhankelijke instelling, overschatting van het eigen taakniveau enz. ⁵⁾.

Het is mogelijk dat dit soort reacties op grote schaal in het arbeidsleven worden ingevoerd als het werkniveau te ver beneden het onderwijsniveau komt te liggen. Of en in hoeverre dit het geval zal zijn, wordt in hoge mate bepaald door de afnemers van het onderwijs.

Huidige opstelling van het bedrijfsleven als afnemers van het onderwijsprodukt

Wat de wijze van opstelling betreft, onderscheiden wij drie categorieën:

a. *De ondernemingen laten vergrijzing en verloop van Nederlanders toenemen en trekken buitenlandse gastarbeiders aan.* Deze permanente noodmaatregel wordt steeds meer toegepast en biedt soelaas op korte termijn. De schatting is dat het aantal mannelijke buitenlandse gastarbeiders in 1960 ongeveer 25.000 was en in 1971 ongeveer 100.000. Aan deze maatregel is een aantal aspecten verbonden die mettertijd zwaarder gaan wegen.

• Onder invloed van instanties als het Ministerie van Sociale Zaken, de werknemersorganisaties en de Raad voor de Arbeidsmarkt zal het aantrekken en behouden van buitenlanders om de volgende redenen duurder worden.

— Men zal hogere eisen stellen aan de begeleiding van buitenlanders. De bestaande begeleidingsorganen zullen worden uitgebreid. De financiering ervan zal in belangrijke mate door het bedrijfsleven moeten geschieden.

— In het arbeidsvoorwaardenpakket zullen extra's moeten worden ingebouwd zoals garanties omtrent huisvesting, financiële hulp bij huisvesting, bijzondere

⁴⁾ F. J. M. van Oudenhoven, *Opleiding en taak*, diss., Eindhoven, 1968.

F. J. M. van Oudenhoven, Aspecten van marktonderzoek bij werving van personeel, *Tijdschrift voor marketing*, februari, 1971.

⁵⁾ C. Argyris, *Personality and organization*, Harper en Brothers, New York, 1957. Contactgroep opvoering produktiviteit, *Bazen in de industrie*, een onderzoek naar selectie, opleiding en taak van de baas in de Nederlandse industrie, 's-Gravenhage, 1959. M. J. M. Daniëls, *Onaangepastheid in de werksituatie*, Dekker & Van der Vegt NV, Nijmegen - Utrecht, 1958. E. A. Fleishmann, E. F. Harris en H. E. Burtt, *Leadership and supervision in industry*, The Ohio State University, 1955. G. Friedmann, *Le travail en miettes*, Gallimard, 1956. G. Friedmann, *Où va le travail humain?*, Gallimard, 1954. R. Guest, *A neglected factor in labour turnover*, Occupational Psychology, oktober 1955. S. M. Nemeth en A. van der Ven, *De beambte en zijn werk*, Instituut voor arbeidsvraagstukken van de Katholieke Hogeschool, Tilburg, 1966. E. P. Torrance, Group decision-making and disagreement, *Social Forces*, 1957, blz. 35. J. A. J. H. Uijen, *Werkstructurering. Wat weten we eigenlijk?* Verslag van een lezing. Raadgevend Bureau Ir. B. W. Berenschot N.V., Hengelo, 1965. H. J. C. van der Woude, *Het probleem van de onderofficier van de technische dienst aan boord van de toekomstige oorlogsschepen*, Marinestafschool, school, 's-Gravenhage, 1967.

mogelijkheden tot verhoging van vakbekwaamheden en dergelijke.

- Werknemersorganisaties zullen ernaar streven door middel van extra uitkeringen of opleidingen de naar hun land terugkerende buitenlanders beter in staat te stellen een hogere welvaart te bereiken.
- De toename van het aantal buitenlanders brengt met zich mee, dat het aantal blijvers ook toeneemt. Daarmee ontstaat bij deze groep een behoeftenpatroon dat vergelijkbaar wordt met dat van Nederlandse werknemers. Na huisvesting voor het gezin, volgt de wens tot het volgen van vakopleidingen waarna de ontevredenheid met het eenvoudige werk opkomt.
- Nu al zijn de arbeidskosten voor een buitenlandse werknemer hoger dan voor een Nederlander, die vergelijkbaar werk zou doen. Op grond van bovengenoemde overwegingen is het te verwachten dat deze kosten zullen stijgen. Zou men de extra arbeidskosten voor buitenlanders op 20% stellen en zou men uitgaan van het minimumloon, dan zouden de extra arbeidskosten jaarlijks ongeveer f. 200 mln. bedragen. Deze schatting is waarschijnlijk aan de lage kant.

b. *De ondernemingen stellen zich reactief op.* De leiding maakt zich zorgen over het verloop en de ontevredenheid over het werk bij jeugdigen. Dit heeft tot gevolg dat betere secundaire arbeidsvoorwaarden en taakverruiming worden ingevoerd. Bij de taakverruimingsactiviteiten kunnen drie vormen worden onderscheiden.

- *Horizontale taakverruiming.* Hierbij worden individuele taken uit één proces gecombineerd. Voor de werknemer kunnen de gevolgen zijn: veelzijdiger werk en een grotere arbeidsvoldoening met minder verloop en verzuim. De werkgever constateert tevens betere kwaliteit en minder afstemverliezen. Er is weinig bekend over de effecten op langere termijn van deze maatregelen. Met name is het moeilijk om het Hawthorne-effect van het bedoelde te onderscheiden: men bereikt meer door de aandacht die men besteedt dan door wat men doet. Belangrijker nog is de vraag of met dit soort acties het eigenlijke probleem, dat te groot is voor de taak van de betrokken werknemer, wordt opgelost. Wij zijn van mening dat het opstellen van een aantal eenvoudige taken wel meer verstrooiing, maar geen wezenlijke verhoging van het niveau geeft.
- *Verticale taakverruiming.* Hierbij worden aan een gegeven functie taken en bevoegdheden van chefs of specialisten toegevoegd. Er zijn ook andere mogelijkheden zoals het deelnemen in werkgroepen die als opdracht hebben het oplossen van organisatieproblemen en dergelijke. Deze maatregelen geven enig soelaas in sectoren met een overwegend ongeschoold takenpakket en wel vooral indien een deel van het zeer eenvoudige werk kan worden geëlimineerd. Een moeilijkheid vormt echter het wegnemen van taken van de chefs en specialisten. In feite zal men gedwongen zijn bepaalde functies te verwijderen.
- *Taakroulering* is een derde vorm van taakverruiming. Hierbij wordt gedurig van werk gewisseld. Bij eentonig werk tracht men hierdoor meer afwisseling te verkrijgen. De ervaringen met taakroulering op direct uitvoerend niveau zijn minder bevredigend

geweest dan met verticale of horizontale taakverruiming⁶⁾.

De verschillende mogelijkheden van taakverruiming hebben gemeen, dat wordt getracht om bij een gegeven technologie en produktieproces het takenniveau te verhogen. Vaak zijn de technologische voorwaarden echter zo dwingend dat een substantiële verbetering slechts voor een zeer klein deel mogelijk is.

c. *De onderneming stelt zich actief op.* De onderneming die dit doet, heeft vaak al een produktieproces dat samengaat met een takenniveau dat hoog ligt. De kenmerken zijn:

- Een actieve voorlichting aan scholieren door bezoeken aan scholen, excursies binnen het bedrijf en publicaties. De voorlichting vindt vaak al plaats lang voordat de scholier zijn keuze maakt.
- Strengere selectie uit een dikwijls groter aanbod. Er bestaat meer belangstelling van de scholier voor dit type bedrijf.
- Een goed bedrijfsopleidingbeleid. Schoolverlaters worden opgevangen in bedrijfsscholen en worden in staat gesteld parttime-onderwijs te volgen.
- Een sterke invloed van onderwijs op het ondernemingsbeleid. De vormgeving van functies wordt mede bepaald door het niveau van het onderwijs.
- Het mede vorm geven aan het onderwijs. Docenten worden in de gelegenheid gesteld kennis te nemen van hetgeen op de werkplek wordt gevraagd. Zelfs worden onderwijsprogramma's in scholen opgesteld met het oog op de taken in de onderneming.

Perspectieven voor een betere afstemming

De sociaal-psychologische gevolgen van de kloof tussen onderwijs- en takenniveau worden nog slechts schetsmatig onderkend. Symptomen zoals verloop, ontevredenheid met het werk enz. worden waargenomen en veelal als symptomen bestreden. Het is een algemeen verschijnsel, dat de factor arbeid vaak als sluitstuk fungeert: hoe passen we, gegeven het systeem, de mens aan⁷⁾.

Binnen de onderneming is het zaak, dat de personele functie zich breder opstelt en actief streeft naar een takenpakket, dat overeenstemt met het onderwijsniveau. Het is zaak dat personeelsafdelingen vanuit een visie op langere termijn zich inzetten bij het structureren van de werkgelegenheid in hun onderneming. Met name bij het ontwerpen van produktie- en administratieve processen zal de technisch-economische benadering dienen te worden aangevuld vanuit de personele functie. Inschakeling van de gedragswetenschappen in een zo vroeg mogelijk stadium zal mede tot een betere afstemming kunnen leiden.

Vanuit de onderwijssector zou het behoeftenonderzoek actief ter hand moeten worden genomen waar het beroepsgericht onderwijs betreft. Daarbij zou de

⁶⁾ J. R. de Jong, *Productiviteit en menselijk welzijn*, Verslag van het 20e congres van de trainingsdienst arbeidsstudie. Raadgevend Bureau Ir. B. W. Berenschot NV, 1970.
⁷⁾ W. P. de Jong, *Opleiding technisch-specialistische functies in de Koninklijke Luchtmacht, de Militaire Spectator*, november 1963.

⁷⁾ Zie voetnoot 1.

Deelmarkten in landbouwprodukten binnen de Europese Gemeenschappen

DRS. A. A. VAN STRAATEN*

Supra-nationale binding door de rekeneenheid

Reeds in juli 1967 is de gemeenschappelijke markt voor de meeste landbouwprodukten ingevoerd, d.w.z. vrij intra-communautair verkeer, één invoerheffing per produkt voor de „Zes”, één uitvoerrestitutie per produkt van de „Zes”, met een communautair structuurbeleid voor de EG-landbouw. Een dergelijke sterke integratie zou bijzonder vergemakkelijkt worden indien er op monetair terrein een grotere samenhang zou bestaan, — om nog niet te spreken van een monetaire unie — dan tot op heden getoond is. Om nu te voorkomen dat eventuele moeilijkheden op monetair gebied, die optreden als gevolg van uiteenlopende nationale opvattingen, realisatie van het EG-landbouwbeleid zouden vertragen of verhinderen, werd in 1962 — begin van de zgn. overgangperiode die tot juli 1967 duurde — een gemeenschappelijke waardemeter ingevoerd: de Rekeneenheid (RE).

Gebleken is overigens dat de introductie van de RE geen panacee is tegen de, in 1962 niet verwachte, doch

sinds 1969 complexer wordende, monetaire problemen. De RE en de dollar zijn, zoals alle valuta's wier pariteit aan het IMF is medegedeeld, via het goud met elkaar verbonden. De waarde van de RE bedraagt 0,88867088 gram goud, hetgeen eveneens tot 8 mei 1972 de goudpariteit was van de Amerikaanse dollar (\$ 35 = een troy ounce fijn goud). Uiteraard zou men de goudpariteit van de RE ook een andere waarde hebben kunnen geven.

De nogal eens gehoorde uitdrukking „groene dollar” voor de RE is dan ook uiterst misleidend en in feite foutief. Dit is zeer duidelijk aan het licht getreden toen het monetaire akkoord van Washington van december vorig jaar in werking trad en de dollar op 8 mei 1972 officieel devalueerde met 7,89%, terwijl de goudwaarde van de RE niet werd gewijzigd.

Deze gemeenschappelijke waardemeter, de RE, wordt

* De auteur is directeur van de verkoopmaatschappij Meneba-Sleutels.

aandacht niet alleen op de huidige functies, maar ook op de toekomstige gericht kunnen worden. Het lijkt ons echter, dat hiervoor veranderingen in het onderwijs nodig zijn. In ontwikkeling zijnde overlegstructuren van onderwijs en bedrijfsleven zullen nog meer deze richting moeten inslaan om tot een betere afstemming bij te dragen.

Het werkgelegenheidsbeleid van de overheid zou zich meer kunnen richten op het stimuleren van vestiging van ondernemingen met een hoogwaardig takenpakket. In de nabije toekomst zal het niveau van het werk een nog groter knelpunt worden.

Tenslotte zullen ook de vakbonden zich meer dienen in te zetten voor verhoging van het werkniveau dan tot nu toe het geval is. Dit is zeker een aspect, dat aandacht verdient bij het heroriënteringsproces binnen de vakbeweging.

Samenvatting

Ook al wordt door de huidige conjuncturele werkloosheid het beeld wat versluierd, toch blijkt het algemene niveau van het takenpakket, dat het bedrijfsleven biedt, achter te blijven bij het onderwijsniveau. Dat is gebleken door de aanzienlijke — structurele — tekort-

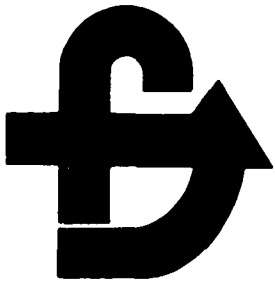
ten aan ongeschoolden en de overschotten aan mensen met uitgebreid lager en middelbaar onderwijs. Dit probleem zal zich bij een komende conjunctuuropgang verscherpt manifesteren.

Tevens wordt geconstateerd, dat de schoolverlaters uitgesproken wensen hebben met betrekking tot het werk dat zij willen doen. Het bedrijfsleven geeft daar in het algemeen slechts ten dele een adequaat antwoord op. Blijkt dat een aanzienlijk deel van de beroepsbevolking meer capaciteiten heeft dan de taak van hem eist, dan kan dat leiden tot negatieve effecten als verzuim, verloop, frustratie, een lauwe instelling en dergelijke. Te vaak blijkt dan dat de reacties van het bedrijfsleven zoals proeven met taakroulering, taakverruiming en ook bepaalde vormen van inspraak, het karakter hebben van lapmiddelen, die het eigenlijke probleem versluieren.

Het is nodig:

- dat vanuit de factor arbeid meer vorm wordt gegeven aan het voornamelijk technisch-economische ontwerp van productie- en administratieve processen;
- dat overlegstructuren worden geschapen, die de onderlinge afstemming van onderwijs- en werkniveau bevorderen.

F. J. M. van Oudenhoven
R. Willems

Het wetsontwerp inkomstenbelastingtarief bij nader inzien (II)

F. C. WIJLE

II. DE WERKENDE GEHUWDE VROUW

Fiscaal huwelijksregime behouden

Het echtelijk samenleven met als dekkingsdocument een akte van de burgerlijke stand — smalenderwijze wel betiteld met de naam: boterbriefje — blijft ook in het ontwerp¹⁾ een fiscaal-relevant fenomeen van de eerste orde. De gedachte, hun vernieuwingsdrang zo ver te drijven dat de draagkrachtverlegging door en in het huwelijk zou worden behandeld als „actio libera in causa”, thuisbehorend in de particuliere (inkomens)bestedingsfeer, is hetzij niet bij de ontwerpers opgekomen, hetzij door hen verre van zich geworpen. Wel hebben zij in niet geringe mate gesleuteld aan de defecten, welke ook zij onderkennen aan het fiscale huwelijksregime, zoals zich dit tot dusver heeft ontwikkeld. Of hier sprake is van een „kurieren an den Symptomen” en zo ja, of dit een afdoende sanerende uitwerking zal hebben is een vraag, tot welke beantwoording het volgende mede een bijdrage beoogt te leveren.

Wij zagen reeds dat in het ontwerp over vrijwel de gehele lijn het ongehuwdentariaf wordt verlicht en het gehuwdentariaf verzaard met als resultaat, dat de afstand tussen beide beduidend wordt verkort, doch nog geenszins overbrugd. Dit betekent dat het effect van één der beide fiscale huwelijksgevolgen, namelijk de tariefreductie, bij aanneming der ontworpen voorstellen aanzienlijk in omvang afneemt, zonder haar belang te verliezen.

De andere huwelijksimplicatie, namelijk de samenvoeging van inkomensbestanddelen van man en vrouw ter belasting van het totaal bij de man, wordt in het ontwerp gehandhaafd, doch met één spectaculaire

uitzondering: het arbeidsinkomen van de vrouw. Dit arbeidsinkomen wordt — wat betreft haar fictieve winst uit de onderneming van de man (waarin zij arbeid verricht) alleen ter berekening van de belasting; zie art. I S ontwerp — afzonderlijk bij de vrouw belast. De Memorie van Toelichting noemt dit: „afzonderlijke belastingheffing”, „zelfstandige belastingheffing” of ook wel „verzelfstandiging”.

Een en ander heeft tot gevolg dat, indien beide partners ieder een inkomen van enige betekenis genieten,

**Deze rubriek wordt verzorgd door het
Fiscaal-Economisch Instituut der
Nederlandse Economische Hogeschool.**

het ter bepaling van de omvang van een fiscaal voor- of nadelig resultaat van hun (eventuele) huwelijk, vergeleken bij de ongehuwde staat, een enorm verschil maakt of het inkomen der vrouw al dan niet uit (tegenwoordige) arbeid wordt verworven. In dit opzicht is er thans reeds duidelijk verschil ten (relatieven) gunste van echtparen met buitenshuis werkende vrouwen²⁾, maar dit wordt in het voorgestelde regime nog aanzienlijk groter.

Nemen wij als willekeurig voorbeeld een man en vrouw met belastbare inkomens van resp. f. 30.000 en f. 5.000, beiden jonger dan 35 jaar, dan is hun belasting als ongehuwden thans $f. 9.347 + f. 282 = f. 9.629$ en volgens het ontwerp $f. 8.712 + f. 330 = f. 9.042$.

Is in de f. 5.000 van de vrouw niets wegens arbeidsinkomsten begrepen, dan bedraagt hun belasting als echtpaar thans f. 9.540 en volgens het ontwerp f. 9.900. Zij genieten dus thans een fiscaal huwelijksvoordeel van f. 89 en op de voet van het ontwerp een nadeel van f. 858.

Zou evenwel de f. 5.000 van de vrouw geheel bestaan uit inkomen uit tegenwoordige arbeid, dan wordt het huwelijksstarief thans f. 8.702 (huwelijksvoordeel f. 927) en volgens het ontwerp $f. 7.400 + f. 900 = f. 8.300$ (huwelijksvoordeel f. 742).

De belastingvermindering van dit echtpaar als gevolg van de aard van de f. 5.000 vrouwelijk inkomen (vermogensinkomen → arbeidsinkomen) beloopt derhalve naar huidig tarief f. 838 en naar dat van het ontwerp f. 1.600.

Lijkt het ontwerp aan dit echtpaar op het eerste gezicht dus een extra-voordeel uit hoofde van de vrouwenarbeid-belasting toe te kennen van f. 762, in feite betaalt het slechts f. 402 minder dan thans. Toch nog een aardige vooruitgang zal men zeggen; maar deze is te danken aan de omstandigheid, dat het inkomen van de man vrij hoog ligt. Zou dit geen f. 30.000, doch f. 15.676 of minder bedragen, dan zou het echtpaar méér betalen dan thans. Maar daarover straks.

Eerst nog even de fiscale voor- en nadelen van het huwelijk op basis van het ontworpen regime los van het huidige. Gaat het om niet-arbeidsinkomen van de vrouw, dan kan men becijferen dat bij een hoger inkomen van één der partners dan f. 2.625 (beneden 35 jaar) resp. f. 1.375 (boven 34 jaar) het huwelijk

¹⁾ Te weten het ontwerp van wet tot wijziging van de structuur van het tarief van de inkomstenbelasting, ingediend 19 juni jl. (Zitting 1971-1972 — 11879). Het eerste artikel in deze serie is gepubliceerd onder dezelfde rubriek in *ESB* van 19 juli, blz. 695 e.v.

²⁾ Zie *Belastingen en gezinseenheid*, geschrift no. 3 van het Fiscaal Economisch Instituut der NEH (Kluwer - Samsom 1972; in volgende voetnoten aangeduid als: geschrift no. 3), blz. 13 e.v.

Tabel 1.

Niet-arbeids- inkomen vrouw (x f. 1.000)	Voordeel huwelijk volgens ontwerp in guldens bij inkomen man van:							
	10.000		20.000		40.000		100.000	
	< 35 jaar	> 34 jaar	< 35 jaar	> 34 jaar	< 35 jaar	> 34 jaar	< 35 jaar	> 34 jaar
0	+ 630	+ 330	+ 850	+ 440	+ 1.395	+ 695	+ 1.785	+ 935
2	+ 150	— 150	+ 210	— 200	+ 350	— 350	+ 425	— 425
5	— 240	— 870	— 620	— 1.360	— 1.000	— 2.030	— 1.285	— 2.466
10	— 540	— 1.140	— 1.420	— 2.130	— 2.600	— 3.600	— 3.485	— 4.634
15	— 1.030	— 1.730	— 2.610	— 3.420	— 4.090	— 5.190	— 5.575	— 6.825
25	— 1.920	— 2.720	— 4.225	— 5.135	— 6.580	— 7.780	— 8.765	— 10.115
40	— 2.600	— 3.600	— 5.530	— 6.640	— 8.734	— 10.134	— 11.795	— 13.345
70	— 3.264	— 4.377	— 6.844	— 8.067	— 11.062	— 12.574	— 15.059	— 16.722
200	— 3.632	— 4.807	— 7.712	— 8.997	— 12.367	— 13.942	— 16.790	— 18.515

Tabel 2.

Arbeids- inkomen vrouw (x f. 1.000)	Voordeel huwelijk volgens ontwerp in guldens bij inkomen man van:							
	10.000		20.000		40.000		100.000	
	< 35 jaar	> 34 jaar	< 35 jaar	> 34 jaar	< 35 jaar	> 34 jaar	< 35 jaar	> 34 jaar
0	+ 630	+ 330	+ 850	+ 440	+ 1.395	+ 695	+ 1.785	+ 935
2	+ 450	+ 150	+ 670	+ 260	+ 1.215	+ 515	+ 1.605	+ 755
5	+ 60	— 570	+ 280	— 460	+ 825	— 205	+ 1.215	+ 35
10	+ 60	— 540	+ 280	— 430	+ 825	— 175	+ 1.215	+ 65
15	— 130	— 830	+ 90	— 720	+ 635	— 465	+ 1.025	— 225
25	— 320	— 1.120	— 100	— 1.010	+ 445	— 755	+ 835	— 515
40	— 700	— 1.700	— 480	— 1.590	+ 65	— 1.335	+ 455	— 1.095
70	— 914	— 2.027	— 694	— 1.917	— 149	— 1.661	+ 241	— 1.422
200	— 1.032	— 2.207	— 812	— 2.097	— 267	— 1.842	+ 123	— 1.602

Tabel 3.

Inkomen man (in guldens)	Arbeidsinkomen vrouw (in guldens)			
	Beneden 35 jaar		Boven 34 jaar	
10.000	13.000	∞	3.000	(3.000)
15.000	14.000	(26.000)	3.000	(4.000)
20.000	19.000	(16.000)	4.000	(4.000)
25.000	27.000	(13.000)	4.000	(4.000)
30.000	40.000	(13.000)	5.000	(5.000)
35.000	40.000	(13.000)	5.000	(5.000)
40.000	55.000	(14.000)	5.000	(5.000)
50.000	61.000	(17.000)	5.000	(6.000)
100.000	∞	(23.000)	13.000	(9.000)

fiscaal steeds nadelig is, en dat evenals thans het grootste voordeel optreedt als het inkomen van één der partners nihil bedraagt. Ter illustratie vindt men in tabel 1 enige cijfers.

De hier becijferde nadelen kunnen slechts zeer ten dele voortvloeien uit het eigenlijke tariefsverschil tussen ongehuwden en gehuwden, hetwelk immers uitsluitend zit in het verschil in (gezamenlijke) belastingvrije voet, in casu bedragend $2 \times f. 3.625 - f. 6.250 = f. 1.000$ resp. $2 \times f. 4.875 - f. 6.250 = f. 3.500$. De grote oorzaak van die nadelen is hier de progressiewerking tengevolge der inkomensamenvoeging.

Wenkend perspectief bij arbeidsinkomen vrouw?

Aangezien afschaffing van die samenvoeging is voorgesteld voor zover er vrouwelijk arbeidsinkomen is, kunnen wij voor dat geval een geheel ander beeld tegemoetzien. Ook het tariefsverschil kan dan, zo zou men zeggen, geen fiscaal huwelijksnadeel bewerken, integendeel: voor bedoeld arbeidsinkomen geldt een extra belastingvrije huwelijksvoet van f. 1.250, en dat is nog f. 250 hoger dan het voettotaal buiten het huwelijk (althans voor partners beneden 35 jaar). Dat dit iets te optimistisch is bekeken, blijkt als wij dezelfde becijfering als zojuist uitvoe-

ren voor situaties, waarin het inkomen der vrouw geheel uit tegenwoordige arbeid stamt (zie tabel 2).

Wij zien hier, althans voor de jongere echtparen, bij toenemend vrouwelijk arbeidsinkomen hogere en langer durende huwelijksvoordelen optreden naarmate het mannelijk inkomen stijgt. Gaan wij na, bij welke inkomenscombinaties voor het eerst huwelijksnadeel ontstaat wanneer wij het arbeidsinkomen der vrouw laten oplopen, en vermelden wij daarbij tussen haakjes de dienovereenkomstige arbeidsinkomensbedragen voor 1972, dan krijgen wij het in tabel 3 gegeven overzicht (in ronde sommen van f. 1.000 naar boven afgerond).

Wij kunnen hier constateren, dat in dit opzicht het ontwerp, vergeleken met de huidige toestand, alleen de jongere echtparen niet middelbare en hogere manneninkomens erop vooruit laat gaan, terwijl de echtparen boven 34 jaar er nagenoeg even deplorabel afkomen als thans die boven 39 jaar. Vele (aanstaande)

partners, waarvan de vrouw buitenshuis blijft of gaat werken en daarmee een bedrag van enige importantie willen verdienen, zullen er derhalve goed aan doen te beseffen, dat een huwelijk uit fiscaal-financieel oogpunt aanvankelijk wellicht enige gunstige jaren vertoont, doch — tenzij de vrouw dan haar activiteiten (weer) nagenoeg geheel op de huishouding richt — met hun 35e verjaardag een onbepaalde periode van magere jaren inluidt. En die eventueel vettere jaren kan men dan ook nog zien als honorering voor het ontvlieden der — sub I reeds schertsenderwijze als „verzwaard ongehuwendtarief” aangeduide — gehumaniseerde strafklasse (die zich kennelijk toch niet geheel door het ontwerp laat uitbannen).

Aldus beschouwd komt een flink deel van de glans aan het perspectief, dat het ontwerp leek te bieden aan echtparen met buitenshuis werkende vrouwen, te ontvallen. Maar er is méér.

Afgezonderd, maar niet alleen

Hoe komt het, dat er zelfs nog voor jongere echtparen met werken de vrouw, aan het huwelijk, vergeleken met hun ongehuwde staat, in de ontworpen regeling fiscaal nadeel kan vastzitten, nu zij te zamen daarin een nog groter belastingvrij bedrag genieten dan als ongehuwden? Dat komt doordat aan de vrouw, hoezeer zij „afzonderlijk” en „zelfstandig” wordt aangeslagen, als het ware van het haar als ongehuwde toekomstige belastingvrije bedrag f. 2.375 wordt ontnomen en toegekend aan de man als onderdeel van diens surplus ad f. 2.625, hetwelk hem als gehuwd man aan belastingvrije som in ieder geval boven die van de vrijgezel door het ontwerp wordt gegund. En aangezien iemands belastingvrij bedrag inwerkt op diens toptarief, heeft deze (vergeleken met ongehuwden) overheveling een belastingbeïnvloedend effect ten bedrage van het verschil tussen beider toppercentages, zodat daaruit een belastingvoordeel of -nadeel kan voortvloeien van maximaal 70%.

Van het resterend mannelijk surplus ad f. 250 kan ook nog 70% voordeel het gevolg zijn, zodat het maximale huwelijksvoordeel moet bedragen 70% van f. 2.625 of f. 1.837. Het maximale nadeel kan zich voordoen bij een arbeidsinkomen van de vrouw van f. 128.625 of meer, gecombineerd met een manneninkomen tussen f. 6.250 en f. 13.625, en bedraagt alsdan 70% van f. 2.375 minus 24% van f. 2.625 of f. 1.032.

Voor de boven-34-jarige echtgenoten zit er iets meer tragiek in de berekening: hier wordt aan de vrouw f. 3.625 aan belastingvrije voet ontnomen, waarvan slechts f. 1.375 naar de man wordt overgeheveld en de rest ad f. 2.250 in het niet verdwijnt. Het resultaat is een maximaal (alleenverdieners-)voordeel van 70% van f. 1.375 = f. 962 en een maximaal huwelijksnadeel groot (70 - 24)% van f. 1.375 + 70% van f. 2.250 = f. 2.207.

Afgezien van de omstandigheid dat de ontwerpers kennelijk — en niet als eersten — hun berekeningen inzake binnen- en buitenhuwelijkse belasting baseren op situaties, waarin het bestaan van minder jeugdige echtelieden wordt geïgnoreerd (te bedenkelijker nu het ontwerp de ouderdom fiscaal reeds bij 35 jaar doet aanvangen), is de zojuist bedoelde overheveling in hun opzet geenszins onlogisch. Integendeel: zij zou daar-

in zelfs als een genialiteit, als een ei van Columbus mogen worden gekwalificeerd. Wat is immers het geval?

In de tot voor kort ontwikkelde denkbeelden omtrent afzonderlijke heffing over arbeidsinkomsten der gehuwde vrouw, met instandhouding van het fiscaal huwelijksregime voor het overige, speelde uiteraard de vraag naar welk tarief die afzonderlijke heffing dan wel zou moeten plaatshebben een belangrijke rol. Zowel de tariefgroepen II, IA en I als het (speciale) loonbelastingtarief stuitten in dit opzicht af op redelijkheids- en budgettaire bezwaren, althans zolang men tariefgroep II voor de man wenste te handhaven³⁾. Niemand dacht eraan in de nummering der tariefgroepen nog verder af te dalen en voor dit doel als het ware een tariefgroep nul te creëren.

Een eresaluut is hier op zijn plaats aan de architecten van het ontwerp, alleen reeds vanwege het feit dat zij in hun conceptie dit lumineuze en van een mathematische geest getuigende idee hebben verwerkt. Zodoende konden zij de kool (de aparte belastingheffing van de vrouw) en de geit (het gehuwden tarief) sparen. Zij introduceerden tariefgroep nul, plaatsten de tariefgroepen I, IA en II daarachter — III schaften zij af — vernummerden toen het geheel in deze volgorde tot Arabische cijfers (1 /tm 4); zie het nieuw-voorgestelde art. 55 lid 1 Wet IB 1964 in art. IM ontwerp.

Het signaleren van deze ingeniositeit maakt evenwel meteen duidelijk, dat de ontwerpers principieel hebben gekozen voor een regime, dat de invloed van het gehuwdzijn op de belasting van vrouwelijk arbeidsinkomen in stand houdt, m.a.w. waarin voor een wezenlijk gescheiden, individuele heffing over dat inkomen geen plaats is. In wezen blijft die heffing wat zij was: een compromis tussen het ongehuwdentarief aan de voet en het gehuwden tarief (inclusief samenvoeging) aan de top. Het ontwerp schijnt ons een nieuw en origineel produkt aan te bieden, maar bij nader inzien herkennen wij de oude grondstoffen in een niet-essentieel veranderde combinatie, doch wél in nieuwe opmaak en verpakking.

Beschouwen wij de overgang van een vrouw met een constant arbeidsinkomen van de ongehuwde in de gehuwde staat. Fiscaal kan men deze thans aldus parafaseren, dat haar belastingvrije voet verdwijnt en haar

inkomen voortaan, onder aftrek van een daarvan afhankelijk bedrag (met een maximum van f. 4.184), wordt belast met het echtelijk toptarief. In de opzet van het ontwerp verdwijnt eveneens haar belastingvrije voet en wordt haar inkomen, onder aftrek van een vast bedrag (f. 1.250) voortaan belast met het laagste tarief.

Het had dus in wezen, afgezien van de overige onderdelen, weinig verschil gemaakt als men op dit punt zou hebben voorgesteld de inkomensaf trek van art. 54 Wet IB 1964 te verlagen tot een vast bedrag van bijv. f. 1.000 en het restant van het vrouwelijk arbeidsinkomen bij de man te belasten tegen een bijzonder tarief van bijv. 20% over de eerste f. 10.000, 25% over de volgende f. 6.250 enz.⁴⁾ En aldus beschouwd wekt het ook niet zoveel verbazing te constateren, dat dit onderdeel van de ontworpen regeling, vergeleken met de thans bestaande situatie, niet alleen aanzienlijke belastingverlichting betekent voor echtparen met hogere manneninkomens (waaronder begrepen vrouwelijke niet-arbeidsinkomsten), doch tevens belastingverzwaring voor echtparen met minder draagkrachtige mannen.

Verzelfstandiging kan velen geld kosten

Bij becijfering komt aan het licht, dat het ontwerp belastingverzwaring zou inhouden voor onder meer alle echtparen, waarvan de vrouw ± f. 4.000 of meer uit arbeid verdient en de man is te belasten voor een inkomen, liggende tussen ca. f. 3.000 en ca. f. 13.000. En tevens dat minder dan thans zouden gaan betalen, echtparen voor wie deze bedragen liggen voor de vrouw bij f. 7.000 en hoger en voor de man tussen f. 20.000 en f. 100.000. Een bloemlezing uit de desbetreffende cijfers is te vinden in tabel 4.

Men kan deze méérbetalingen trachten te vergoelijken door erop te

³⁾ Zie geschrift no. 3 blz. 111 e.v. Zie ook *Nota-Grapperhaus* (Zitting 1969-1970 — 10515) blz. 15.

⁴⁾ Vgl. hierbij J. E. A. M. van Dijk in *FED IB '64*: Algemeen: blz. 33 t/m 35, 1970, die op grond van becijferingen kwam tot de mogelijkheid van proportionele heffing over vrouwelijk arbeidsinkomen van (ten hoogste) ongeveer 20%.

Tabel 4.

Arbeids-inkomen vrouw a)	Door echtpaar volgens ontwerp méér te betalen belasting dan thans bij:					
	Inkomen man a)					
	7.000	12.000	15.000	20.000	40.000	100.000
0	— 176	28	14	87	406	1.588
2.000	— 126	42	3	— 4	222	1.296
5.000	132	163	41	— 104	— 290	440
10.000	410	230	— 27	— 401	—1.249	— 1.051
15.000	821	376	— 22	— 578	—1.914	— 2.176
25.000	1.236	243	—438	—1.419	—3.585	— 4.794
40.000	1.902	433	—489	—1.822	—4.932	— 7.251
100.000	3.356	1.232	— 37	—1.895	—6.576	—11.304

a) In gulden.

Tabel 5.

Arbeids-inkomen vrouw	Belastingreductie voor echtparen met werkende gehuwde vrouw bij:							
	Inkomen man + overig inkomen vrouw							
	10.000		20.000		40.000		100.000	
	1972	Ontwerp	1972	Ontwerp	1972	Ontwerp	1972	Ontwerp
2.000	278	300	402	460	673	865	866	1.180
(%)	(2,3)	(2,5)	(1,8)	(2,1)	(1,6)	(2,1)	(0,8)	(1,2)
5.000	482	300	658	900	1.007	1.825	1.265	2.500
(%)	(3,2)	(2,0)	(2,6)	(3,6)	(2,2)	(4,1)	(1,2)	(2,4)
10.000	835	600	1.202	1.700	1.502	3.425	1.828	4.700
(%)	(4,2)	(3,0)	(4,0)	(5,7)	(3,0)	(6,8)	(1,7)	(4,3)
15.000	1.359	900	1.762	2.700	2.155	4.725	2.558	6.600
(%)	(5,4)	(3,6)	(5,0)	(7,7)	(3,9)	(8,6)	(2,2)	(5,7)
25.000	1.922	1.600	2.178	4.125	2.477	7.025	2.832	9.600
(%)	(5,5)	(4,6)	(4,8)	(9,2)	(3,8)	(10,8)	(2,3)	(7,7)
40.000	2.273	1.900	2.418	5.050	2.628	8.799	2.886	12.250
(%)	(4,5)	(3,8)	(4,0)	(8,4)	(3,3)	(11,0)	(2,1)	(8,7)
70.000	2.628	2.350	2.701	6.150	2.779	10.913	2.934	15.301
(%)	(3,3)	(2,9)	(3,0)	(6,8)	(2,5)	(9,9)	(1,7)	(9,0)
200.000	2.953	2.600	2.953	6.900	2.953	12.100	2.953	16.913
(%)	(1,4)	(1,2)	(1,3)	(3,1)	(1,2)	(5,0)	(1,0)	(5,6)

wijzen, dat het gehuwdentarief als zodanig in het ontwerp wordt verzwaaard, zodat er toch nog wel sprake zou kunnen zijn van relatieve belastingverlichtingen uit hoofde van het vrouwelijk arbeidsinkomen. Dit argument gaat echter voor de lagere (mannen)inkomensregioenen niet op: wij zagen immers reeds in sub I, dat de eigenlijke verzwaring van het gehuwdentarief eerst bij \pm f. 17.000 inkomen begint en wij vinden dat ook bevestigd in de eerste regel van de tabel bij een vrouweninkomen van nihil. Tot f. 10.000 vertoont dit tarief zelfs een verlichting en het verschijnsel van de meerbetaling krijgt daardoor een extra-wrange bij-smaak. Wij kunnen niet anders concluderen dan dat het de regeling voor de werkende gehuwde vrouw zelve is, die voor de lagere inkomens duidelijk ongunstiger werkt dan de huidige en voor de hogere in het algemeen duidelijk gunstiger.

Nu behoeft deze conclusie voor het ontwerp nog geenszins fataal te zijn: men kan mogelijk terecht stellen dat de huidige regeling voor de lagere inkomensklassen uit een oogpunt van systeemevenwicht te gunstig en voor de hogere te ongunstig is.

Maar als de bewindslieden deze stelling aan hun ontwerp ten grondslag hebben gelegd, dan zij hun optimisme geprezen wanneer zij als hun oordeel kenbaar maken „dat er in de huidige fase van ontwikkeling van onze maatschappij aanleiding is om te voorkomen, dat betaalde arbeid buitenshuis door de gehuwde vrouw door ons fiscale systeem wordt afgeremd” en dat hun voorstel erop is gericht „een einde te maken aan mogelijk bestaande fiscale barrières om buitenshuis arbeid te gaan verrichten en aldus een beperkte bijdrage te vormen om een bepaalde — blijkbaar in Nederland nogal grote — weerstand te overwinnen”.

Kostwinnende vrouwen

Bedraagt het onzuiver inkomen van de man minder dan f. 6.250, dan worden desverzocht de belastingvrije bedragen van man en vrouw verwisseld (art. 55 lid 4 Wet IB 1964, zoals voorgesteld in art. IM ontwerp). Dit ten gerieve van echtparen, welker arbeidsinkomen in hoofdzaak van de vrouw afkomstig is.

Deze regeling kan leiden tot

eigenaardige extra-sprongen in de belasting van de vrouw, wanneer het inkomen van de man deze f. 6.250-grens gaat overschrijden. Zo bedraagt bijv. bij een vrouwelijk arbeidsinkomen van f. 25.000 en een manneninkomen van f. 6.000 de gezamenlijke belasting (na verzoek) f. 5.400 (vrouw) + f. 1.140 (man) = f. 6.540. Zou deze man in plaats van f. 6.000 evenwel f. 7.000 inkomen genieten, dan zou deze belasting worden f. 7.400 (vrouw) + f. 180 (man) = f. 7.580.

Een f. 1.000 hoger inkomen van de man kost het echtpaar dus aan méér-belasting: f. 2.000 (vrouw) — f. 960 (man) = f. 1.040. Dit marginale percentage van 104 stijgt in een dergelijke situatie bij een arbeidsinkomen der vrouw van f. 30.000 tot 154%, van f. 40.000 tot 186,5% en van f. 100.000 tot 254%.

Weliswaar betreft het hier excentrieke gevallen, doch zij vormen geen ondersteuning voor de algemeenheid, waarmede de Memorie van Toelichting stelt: „In het voorgestelde systeem is het van de arbeidsinkomsten van de vrouw te heffen percentage onafhankelijk van het belastbare inkomen van de man”.

Veel reductie, weinig soelaas

Tot slot nog een aanknopng aan het begin: het fiscale resultaat van het huwelijk verschilt in het ontwerp aanmerkelijk meer dan in de huidige regeling al naar gelang het vrouwelijk inkomen stamt uit actuele arbeid danwel uit andere bronnen.

Het verschil volgens het ontwerp is gemakkelijk te bepalen door aftrekking van de desbetreffende cijfers uit de beide tabellen van huwelijksvoor- en nadeel, hierboven opgenomen. Dit verschil is vergelijkbaar met de belastingreductie voor echtparen met werkende gehuwde vrouw thans (1972). Plaatsen wij de reducties van thans in guldens naast de vergelijkbare verschillen op de voet van het ontwerp, en vermelden wij daaronder de bijbehorende percentages van het gezamenlijk inkomen, dan krijgen wij een beeld als weergegeven in tabel 5.

Naast de weerspiegeling van de daarstraks reeds gereleveerde belastingverzwaring voor echtparen met werkende vrouwen van „underdog”-mannen zien wij hier de verhoudingsgewijs zeer belangrijke belastingreducerende effecten van de voorgestelde maatregel ten gunste van dergelijke echtparen met meer inkomenspotente mannen. Beter dan woorden geven deze cijfers weer dat de filosofie van de beperkte ruimte binnen de bestaande tariefstructuur, waarbinnen de onderhavige reductie zou moeten passen, in het ontwerp overboord is gezet. De reductiesluisen zijn geopend en naar het schijnt zijn het slechts overwegingen van doelmatigheid, welke de uiteindelijke mate van „openheid” bepalen. Wel kunnen wij nu reeds zeggen, dat — o paradoxale tragiek — de opening van het ontwerp de grote vissen beter doorlaat dan de kleine.

Uit een gezichtspunt van evenwichtige systematiek passen hierbij vier slotopmerkingen:

1. Een poging om die kleine vissen te helpen zal in de opzet van het ontwerp alleen kunnen bestaan in verhoging van de belastingvrije voet van f. 1.250 voor de werkende gehuwde vrouw. Willen wij althans de echtparen met vrouwen in de 24%-schijf (dus met vrouwelijk arbeidsinkomen tot f. 11.250) niet méér laten betalen dan thans, dan moeten wij die voet verhogen met f. 1.960 tot f. 3.210. Wij zitten dan al bijna op de voet van ongehuwden beneden 35 jaar. Maar bovendien bereiken wij dan hetzelfde effect als

bij onze sub I beschreven hulp aan minder bedeelde ongehuwden: de uitwerking is duivels en komt op de grootste hoop terecht.

2. Het financiële belang van het ontketenen van conflictstof over de vraag, of bepaalde baten al dan niet onder het vrouwelijk arbeidsinkomen vallen, wordt bij de voorgestelde regeling dermate vergroot, dat wij rekening moeten houden met toenevende escalatie wat betreft fiscale twistgesprekken en procedures.

3. Nadere bezinning lijkt geboden over de vraag, of voortgezette verwerping van het zgn. inspanningsbeginsel nog wel dient te worden nagestreefd⁵⁾. Wordt het geen tijd om meer in het algemeen arbeidsinkomen minder zwaar te gaan belasten en de verlichting niet te beperken tot gehuwde vrouwen en ongehuwden met kinderaftrek voor beneden-16-jarige kinderen, doch zonder Scholtensdochter? Waarom trouwers deze laatste voorwaarde wél voor de ongehuwde, en niet voor de gehuwde vrouw gesteld?

4. Het moet ernstig worden betwijfeld of de belastingverlichting én voor ongehuwden, én voor werkende

gehuwde vrouwen, welke in het ontwerp zijn belichaamd, in staat zijn een bevredigende oplossing te doen bereiken voor de fiscale problemen rond het huwelijk. Zolang de reductie voor gehuwde mannen als zodanig in stand moet blijven, lijkt zulk een oplossing uitermate moeilijk. Is nu werkelijk die gehuwde-mannenreductie een onvermijdelijk axiomatisch gegeven? Zou het levensonderhoud van de (niet buitenshuis werkende gehuwde vrouw eronder lijden, als daar geen belastingvermindering tegenover stond? En acht men dit zulk een groot sociaal belang, waarom dan niet overwogen daartoe een volksverzekering in het leven te roepen, evenals men dit van plan schijnt te zijn in het kader van de kosten van levensonderhoud van gescheiden vrouwen?

F. C. Wijle

(Over enkele weken zal in deze serie over het wetsontwerp inkomstenbelastingtarief aandacht worden besteed aan de kinderreducties).

⁵⁾ Zie geschrift no. 3 blz. 95 en blz. 114.

Mededelingen

De ingenieur morgen

Naar aanleiding van zijn 125-jarig bestaan organiseert het Koninklijk Instituut van Ingenieurs op vrijdag 1 september a.s. in het Nederlands Congresgebouw te Den Haag een congres over de noodzaak van samenwerking met andere disciplines.

Er zullen inleidingen worden gehouden door:

- Prof. Ir. H. Wiggerts (planologie, sociale én technische wetenschap);
- Ir. T. Verheul (water, van technische voorziening naar milieubeheer);
- Dr. Ir. W. Herstel (techniek in medisch verband);
- Ir. J. Smit en Prof. Ir. J. in 't Veld (bedrijfsorganisatie, systeembenadering);
- Prof. Dr. Ir. G. Nielen (de computer in het samenspel).

Kosten: f. 25 (voor leden); f. 35 (voor niet-leden); f. 15 (voor studenten); f. 15 (voor vergezellende dames).

Aanmelding (vóór 15 augustus a.s.) en inlichtingen:

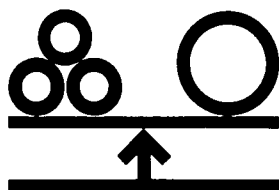
Congresgebouw KIVI, Prinsessegracht 23, Den Haag, tel. (070) 64 68 00.

Cursus Algemene Planologie

Onder auspiciën van het Nederlands Instituut voor Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting zal bij voldoende deelname in oktober 1972 in Utrecht, Eindhoven, Zwolle en Den Haag een éénjarige cursus starten over de hoofdlijnen van de ruimtelijke ordening en de achtergronden en overwegingen die hierbij meespelen.

De cursus wordt gehouden op 11 of 12 zaterdagochtenden in de periode van oktober 1972 tot mei 1973. Per lesochtend worden 4 lessen van 50 minuten gegeven. Na afloop van de cursus wordt een excursie gehouden.

De kosten voor de cursus bedragen f. 200,— per persoon. Voor nadere inlichtingen kan men zich in verbinding stellen met Drs. P. L. Klooster, Brucknerlaan 35 te Utrecht, tel. (030) 93 36 50 (na 20.00 uur) of Drs. J. W. K. Fros, Poortstraat 8bis te Utrecht, tel. (030) 32 85 11 (tijdens kantooruren).

Lagere overheid en kapitaalmarkt

DRS. R. M. VIJN *

In het jongste kwartaalbericht van De Nederlandsche Bank wordt met betrekking tot de lagere overheid onder meer het volgende opgemerkt:

„De Bank voor Nederlandse Gemeenten kon in het verslagkwartaal een zeer belangrijk bedrag aan kapitaalmarkt middelen opnemen, waardoor het netto beroep van de lagere overheid opliep tot bijna f. 1,4 mrd. Dit ging gepaard met een vermindering van de *netto vlottende schuld* van de gemeenten met ruim f. 1 mrd. De overschrijving van de *kasgeldnorm* liep daarbij terug van 70% per ultimo 1971 tot 40% aan het einde van het eerste kwartaal 1972. In het kader van de *centrale financiering* is de toewijzing van financieringsmiddelen met ingang van 1 mei 1972 verhoogd van f. 1.500 mln. tot f. 1.860 mln. op jaarbasis . . .”¹⁾

Dit bericht is voor ons aanleiding, in deze rubriek de schijnwerpers eens te richten op de financiën van de lagere overheid²⁾, met name in relatie tot de kapitaalmarkt. In een korte beschouwing gaan we nader in op de huidige financiële positie van de lagere overheid, zoals onder meer in bovenstaand bericht wordt weergegeven. Daarbij is een uiteenzetting van de betekenis van enige, in vermeld citaat relevante, termen noodzakelijk; reden waarom wij, aan de hand van een korte historische schets, deze termen even de revue laten passeren.

De ontwikkeling van het begin der 19e eeuw tot 1945

De grote lijnen in de historie van de financiering van de gemeentelijke uitgaven³⁾ worden gekenmerkt door:

- enerzijds het geleidelijk terugdringen van de gemeentelijke fiscale autonomie ten gunste van de heffingsbevoegdheden van de centrale overheid. Daarbij kan onderscheiden worden:

— de aantasting van de gemeentelijke bevoegdheden inzake kostprijsverhogende belastingen; bijv. de afschaffing in 1865 van de plaatselijke accijnzen;

— het verminderen van de gemeentelijke bevoegdheden inzake de heffing van belastingen naar het inkomen. Hier is het belangrijkste voorbeeld te vinden in de 2e Financiële Verhoudingswet van 1929. Daarin werd onder meer bepaald, dat een deel van de gemeentelijke heffing naar het inkomen wordt gestort in het zogenaamde Gemeentefonds, dat bij deze wet werd opgericht. Vanuit dit fonds, dat wordt gevoed door een gedeelte van de opbrengst van rijksbelastingen, worden, in principe onafhankelijk van de grootte van deze voeding, uitkeringen aan de gemeenten gedaan;

- anderzijds, met name na 1945, het onderwerpen van de leningsactiviteiten van de gemeenten aan steeds meer van centrale overheidswege vastgestelde en te handhaven bepalingen. Daarbij komt, dat vanaf de stichting van het Koninkrijk de provinciale overheid reeds de bevoegdheid had, het aangaan van leningen door de gemeenten te toetsen aan hun capaciteit om terug te betalen.

Beide lijnen markeren een proces, waarbij de rol van de financiële ruggegraat van de overheid in de loop der tijd is verplaatst van lagere naar centrale overheid. Op de achtergronden van dit proces kunnen we in het bestek van dit artikel niet nader ingaan. We volstaan met een korte uiteenzetting van de steeds verdergaande regulering der gemeentelijke leningsactiviteiten, aangezien deze ontwikkeling voor ons onderwerp interessant is. Ze heeft namelijk het financiële kader bepaald, waarbinnen thans de gemeenten hun kapitaalbehoeften kunnen dekken.

De periode na de tweede wereldoorlog; de Wet Kapitaaluitgaven Publiekrechtelijke Lichamen

Met betrekking tot deze regulering wordt de periode na de tweede wereldoorlog tot 1963 gekenmerkt door een aantal maatregelen:

- het rentegamma, d.i. een plafond voor het rentepercentage, waartegen gemeenten leningen mochten aangaan;
- de zogenaamde kasgeldnorm;
- voorschriften met betrekking tot de vaste financiering.

De twee laatste bepalingen zijn vrijwel ongewijzigd gehandhaafd in de Wet Kapitaaluitgaven Publiekrechtelijke Lichamen, die in 1963 in werking trad. Met deze wet worden twee doeleinden nagestreefd:

1. de bevordering van de gezonde financiering der kapitaaluitgaven der publiekrechtelijke lichamen. Beoogd wordt, de lagere overheid de noodzaak van het toepassen van juiste financieringsmethoden onder ogen te brengen. Een soort bedrijfseconomische norm dus (artikel 2);
2. het scheppen van een wettelijke mogelijkheid om de omvang van de door de gezamenlijke publiekrechtelijke lichamen op de kapitaalmarkt te financieren kapitaaluitgaven te be-

* De auteur is medewerker van het economisch bureau van de AMRO-bank te Amsterdam.

¹⁾ Kwartaalbericht DNB, 1972, no. 1, blz. 23.

²⁾ Aangezien de financiën van de provincies kwantitatief een gering deel uitmaken van de financiën van de gehele lagere overheid, worden in dit artikel de termen „lagere overheid” en „gemeenten” door elkaar gebruikt.

³⁾ Vgl. Prof. Dr. W. Drees jr. en Drs. F. Th. Gubbi, *Overheidsuitgaven in theorie en praktijk*, Groningen, 1968, blz. 313 en 314.

grenzen, indien dit op conjuncturele of monetaire gronden gewenst is. Dit doel kan geplaatst worden in de sociaal-economische sfeer (artikel 4 en 5).

Het onder 1 genoemde streven is geconcretiseerd in het beginsel, dat kapitaaluitgaven met vaste middelen moeten worden gefinancierd. Bij een consequente toepassing van deze algemene regel zou echter een te grote starheid in de financiering van de kapitaaluitgaven der lagere overheid ontstaan. Daarom zijn twee begrenzingsen aangebracht:

1. vaste financiering behoeft slechts verzekerd te zijn voor zover de kapitaaluitgaven leiden tot feitelijke betalingen binnen een door de minister vast te stellen tijdvak. Dit tijdvak is met ingang van 1 april 1971 vastgesteld op het maximaal mogelijke, namelijk 15 maanden;

2. de speelruimte wordt nog verder vergroot door de bepaling, dat vaste financiering niet verzekerd behoeft te zijn, indien en voor zover de netto vlottende schuld van een publiekrechtelijk lichaam, vermeerderd met een bepaald deel der ongedekte verplichtingen, niet het bedrag overschrijden, dat gevormd wordt door 25% van de inkomsten van de gewone dienst van de laatste begroting. Dit is de *kasgeldnorm*. (Op de betekenis van de netto vlottende schuld komen we nog nader terug).

De doeleinden in de sociaal-economische sfeer worden bereikt via:

- het *leningsplafond*, waarbij de minister van financiën in een tijd van dreigende conjuncturele overspanning voor een tijdvak van 12 maanden een maximum kan stellen aan het totale bedrag van door de lagere overheid aangegane leningen met een looptijd langer dan 1 jaar;

- het instituut van *centrale financiering*. Indien een zodanige toestand van overspanning op de kapitaalmarkt optreedt dat de voorziening met vaste middelen van de lagere overheid in gevaar dreigt te komen of achter blijft bij het maximum van het leningsplafond, kan de minister van financiën centralisatie van de financiering voorschrijven.

Sinds de inwerkingtreding van de wet tot 4 december 1965 was de maatregel inzake het leningsplafond van kracht. Aan de vooravond van sinterklaas 1965 werd de centrale financiering ingevoerd, een bepaling die tot op heden nog steeds is gecontinueerd. Het centrale financieringsinstituut voor de gemeenten is de Bank voor Nederlandse Gemeenten

(BNG). Door bovengenoemde beperkingen vonden de gemeenten de weg naar de handelsbanken ter leniging van hun steeds nijpendere wordende kapitaalbehoeften. Ten einde ook dit kanaal onder controle te krijgen werd met ingang van 1967 de *kredietrestrictieregeling* lagere overheid ingevoerd. Door deze regeling — die in tegenstelling tot de voorgaande regelingen uitgegaan is van De Nederlandsche Bank, en met ingang van 7 maart 1972 is opgeschort — werd de korte kredietverlening aan de lagere overheid door handelsbanken en landbouwkredietbanken (later uitgebreid met de spaarbanken en PCGD) aan banden gelegd.

De huidige financiële positie van de lagere overheid

Na deze historische schets richten we vervolgens onze aandacht op de huidige financiële stand van zaken van de lagere overheid. Uitgangspunt voor onze bespreking is tabel 1.

Na kennisneming van deze tabel kunnen de volgende saillante punten worden opgemerkt:

- afgezien van de financiering van het liquiditeitstekort zijn voor de gemeenten de belangrijkste financieringsbronnen:

- de onder 1. a voorkomende uitkeringen uit het Gemeentefonds;

- de in 1. b begrepen zogenaamde doeluitkeringen; dat zijn uitkeringen aan de gemeenten, die rechtstreeks ten laste komen van de desbetreffende hoofdstukken op de rijksbegroting;

- de rijksleningen, die grotendeels de woningwetbouw financieren, de zogenaamde woningwetleningen;

- de onder 3. b. 2 genoemde kapitaalontvangsten, die voornamelijk betrekking hebben op de opbrengst van verkoop van goederen en aandelen en ontvangen bijdragen à fonds perdu;

- de via de BNG verstrekte geldleningen;

- na 1965 treedt duidelijk de werking van de centrale financiering naar voren: het bruto-beroep van provincies en gemeenten neemt aanzienlijk af ten gunste van voornamelijk de BNG. Het onder 8. a genoemde bruto-beroep van provincies en gemeenten wordt tot april 1971 voornamelijk gevormd door de zogenaamde burgerzinsleningen. Dit zijn leningen „waarvoor de gemeenten ontheffing van het systeem van centrale financiering kunnen verkrijgen

onder meer indien het rendement daarvan blijft 1% beneden dat van terzelfder tijd door de BNG aangeboden leningen of ¼% daar beneden, wanneer de geldgever een financiële instelling of institutionele belegger is”⁴⁾. Nadat op 8 december 1970 reeds de mogelijkheid tot het aangaan van burgerzinsleningen gedeeltelijk werd ontnomen, werd deze regeling met ingang van 1 april 1971 geheel ingetrokken.

Financieringstekort en liquiditeitstekort

Het financieringstekort, het liquiditeitstekort en de financiering van laatstgenoemde grootheid zijn de meest intrigerende onderdelen van deze tabel. Daarom staan we hierbij iets langer stil.

Het verloop van het *financieringstekort* loopt in het algemeen volgens een vast patroon, in die zin dat dit tekort een ontwikkeling vertoont, die parallel loopt aan het saldo van de overige kapitaaldienst.

In principe zou dit tekort gefinancierd moeten worden door het netto-beroep van de lagere overheid, d.i. voornamelijk de BNG, op de kapitaalmarkt. Zoals uit het verloop van het liquiditeitstekort blijkt is dit niet het geval. Het beroep van de lagere overheid op de kapitaalmarkt vertoont een grillig verloop, hetgeen — bij een voortdurende stijging van het financieringstekort — zijn weerslag vindt in de ontwikkeling van het *liquiditeitstekort*. Het ontstaan van een liquiditeitstekort op zich zou niet zo ernstig zijn, ware het niet dat dit tekort voornamelijk tot uitdrukking komt in een binnenlandse liquiditeitscreatie, die te zamen met een eventuele intering op kasvoorraden, als inflatoire financiering wordt aangemerkt. Deze liquiditeitscreatie, die de *netto vlottende schuld* van de lagere overheid doet vermeerderen, wordt gevormd door kasgeldleningen, geplaatst bij banken en niet-geldscheppende instellingen en rekeningcourant-krediet, verleend door banken.

Voorals in 1970 is de netto vlottende schuld aanzienlijk groter geworden. De stijging ad f. 1.196 mln. vormt ruim 40% van de schuldvermeerderende financieringen der lagere overheid. De oorzaak van deze

⁴⁾ Mededelingen van de BNG, augustus 1970, blz. 4.

Tabel 1. Financiën van de lagere overheid (op kasbasis)

	1965	1966	1968	1970	1971	1e kw. 1972 a)
1. Gewone dienst provincies en gemeenten						
a. Ontvangsten via het Gemeentefonds	2.803	3.294	3.883	4.964	5.657	
b. Saldo uitgaven en overige inkomsten	-2.084	-2.452	-2.728	4.110	-4.509	
Saldo (waarvan gemeenten)	719 (580)	842 (615)	1.155 (912)	854 (616)	1.148 (912)	
2. Kapitaaldienst der provincies; saldo	-299	-330	-329	-402	-530	
3. Kapitaaldienst der gemeenten						
a. Woningbouw						
1. Bruto-uitgaven	-1.433	-1.726	-2.113	-1.818	-2.208	
2. Netto-ontvangst rijksleningen	1.405	1.703	1.922	1.645	1.959	
3. Overige kapitaalontvangsten	81	82	95	133	173	
Saldo	53	59	-96	-40	-76	
b. Overige kapitaaldienst						
1. Bruto-uitgaven	-3.073	-3.133	-3.772	-4.263	-4.828	
2. Kapitaalontvangsten b)	758	836	1.284	1.449	1.479	
Saldo	-2.315	-2.297	-2.488	-2.814	-3.349	
4. Saldo totale dienst provincie en gemeenten (1 t/m 3) (waarvan gemeenten)	1.842 (-1.682)	-1.726 (-1.623)	-1.758 (-1.672)	-2.402 (-2.238)	-2.807 (-2.513)	
5. Netto kredietverlening BNG aan private sector en diensten	-193	-45	-56	-517	-53	
6. Financieringstekort (—)	-2.035	-1.771	-1.814	-2.719	-2.860	-660
7. Kapitaalverkeer met het buitenland	-7	-25	-7	-2	52	
8. Beroep op de binnenlandse kapitaalmarkt						
a. Bruto-beroep provincies en gemeenten BNG en waterschapsbelasting	1.287 1.291	365 1.525	127 2.604	284 2.571	309 3.650	110 1.630
b. Aflossingen	-632	-818	-1.031	-1.197	-1.149	-350
Netto-beroep	1.940	1.072	1.700	1.658	2.510	1.390
9. Liquiditeitstekort (—) (6 t/m 8) tot uitdrukking komend in	-96	-724	-121	-1.063	-298	730
a. mutatie in liquiditeiten	122	18	34	133	-161	51
b. liquiditeitscreatie via mutatie in netto vlottende schuld (—)	-218	-742	-155	-1.196	-137	679

Bron: Kwartaalbericht DNB, 1972 no. 1, tabel 5.2 op blz. 28 en 29.

a) Van dit tijdvak zijn niet alle gegevens beschikbaar.

b) De afschrijvingen, die ten laste van de gewone dienst en ten gunste van de overige kapitaaldienst komen, zijn in dit overzicht niet opgenomen.

N.B. In deze tabel is de BNG opgenomen. De in het kader van de centrale financiering door de BNG aan de gemeenten verstrekte geldleningen komen derhalve niet in dit overzicht tot uitdrukking.

inflatoire impuls is te verklaren:

- enerzijds als gevolg van de sterke stijging van het financieringstekort, dat op haar beurt aanzienlijk groter is geworden door een daling van het saldo op de gewone dienst en een sterke stijging van het saldo op de overige kapitaaldienst;
- anderzijds door de daling van het netto beroep op de kapitaalmarkt.

De ontwikkeling inzake de netto vlottende schuld heeft zich blijkens de cijfers in 1971 en het eerste kwartaal van 1972 ten gunste gekeerd. Dit komt onder meer tot uiting in het in de aanvang van dit artikel geciteerde bericht, waarin wordt gesproken van een daling in de overschrijding van de kasgeldnorm tot 40% per ultimo maart 1972. Dat wil zeggen, dat op dat tijdstip het totale bedrag aan netto vlottende schuld plus ongedekte verplichtingen de kasgeldnorm overschreed met 40% van 25% van de

lopende inkomsten van de gewone dienst. Deze gunstige ontwikkeling is vrijwel geheel toe te schrijven aan het relatief grote beroep, dat de BNG op de kapitaalmarkt kon doen.

De vraag rijst nu, waarom het beroep van de BNG zo'n grillig verloop vertoont. Het antwoord op deze vraag komt, uitgaande van een voortdurende overspanning op de kapitaalmarkt, grotendeels neer op een tweetal factoren:

- het aanbod op de binnenlandse kapitaalmarkt fluctueert sterk, vooral ten gevolge van de soms overvloedige toestroming van buitenlands kapitaal wegens vermeende valulaire aantrekkelijkheid van de gulden;
- de vraagzijde wordt gekenmerkt door een voortdurende strijd tussen centrale overheid, lagere overheid en particuliere sector om een zo groot mogelijke portie van het aanbod in de wacht te slepen.

Eerstgenoemde factor heeft het de BNG mogelijk gemaakt vooral in

1971 en het eerste kwartaal van 1972 haar beroep op de kapitaalmarkt aanzienlijk te vergroten.

Het gevecht om de ruimte op de kapitaalmarkt

Speciaal de tweede factor heeft onze aandacht. In deze rubriek is reeds meermalen dit vraagstuk ter sprake gekomen⁵⁾. Met name werden de mogelijkheden besproken, die de sector van de lagere overheid enige zekerheid zou kunnen verschaffen omtrent haar toekomstige aandeel in de via de kapitaalmarkt ter beschikking komende middelen. De lagere overheid voelt zich namelijk in het bekende hoekje geplaatst. Met name Drs. W. Griffioen, directeur van de BNG, meent dat het rijk

⁵⁾ Zie *ESB* van 4 maart 1970 en 7 oktober 1970.

ten opzichte van de lagere overheid een dominerende rol speelt⁶⁾. Voorts meent hij op bepaalde gronden, dat de particuliere sector ten opzichte van de lagere overheid in een gunstiger positie verkeert.

Het vraagstuk van de verdeling van het beroep van de gehele overheid op de kapitaalmarkt tussen het rijk en de lagere overheid hangt nauw samen met de grootte van het financieringstekort van de centrale overheid. Dit wordt duidelijk indien dit vraagstuk wordt geplaatst tegen de achtergrond van het structurele begrotingsbeleid.

Het structurele begrotingsbeleid is immers gericht op een globale afstemming van het financieringstekort van centrale en lagere overheid op het financieringsoverschot van de particuliere sector, onder aftrek van het op lange termijn gewenste saldo op de lopende rekening van de betalingsbalans. Met dit beleid wordt tevens de wens tot uitdrukking gebracht, dat door de overheid niet inflatoir zal worden gefinancierd. Nu is in de afgelopen 7 jaar gemiddeld niet aan deze norm voldaan. De feitelijke omvang van het financieringstekort van de gehele overheid blijkt in deze periode bijna 1½% van het nationale inkomen groter te zijn geweest dan wenselijk was⁷⁾. Wel is opmerkelijk, dat het financieringstekort van de lagere overheid, gemeten in procenten van het nationale inkomen (netto, marktprijzen), verminderde van 3,0% in 1964 tot 2% in 1968 en 1969, terwijl het tekort van het rijk steeg van 1,3% naar 2,7 respectievelijk 2,3%. In 1970 en 1971 bedroegen deze percentages voor het rijk 1,2 respectievelijk 1,4 en voor de lagere overheid 2,6 respectievelijk 2,5.

Uit het verloop van deze cijfers komt het beeld naar voren van een bepaald soort mechanisme, waarbij daling van het tekort van de ene sector een stijging voor de andere betekent. Zien we even af van de voorinschrijfrekening, dan is het duidelijk, dat in het kader van genoemd beleid een daling van het tekort van de centrale overheid meer ruimte laat voor de lagere overheid, om haar financieringstekort op de kapitaalmarkt te dekken. Bezien we nu de jaren 1970 en 1971 — de jaren, waarin het financieringstekort van het rijk relatief klein was — dan blijkt dat het netto-beroep van het rijk op de binnenlandse kapitaalmarkt echter een zodanige omvang had, dat in beide jaren bij het rijk

een liquiditeitsoverschot van circa een half miljard ontstond. Terecht betreft de BNG „dat er geen mogelijkheid is gevonden het liquiditeitsoverschot van het rijk aan de lagere overheid, en dan met name aan de gemeenten, ten goede te doen komen. De toeneming van de vlottende schuld van de gemeenten had dan geringer kunnen zijn”⁸⁾.

De situatie in 1972

In de *Miljoenennota 1972* wordt bij de bespreking van het begrotingstekort in dat jaar gesteld, dat rekening houdend met een gedeelte van de opbrengst der wiebeltax ad f. 300 mln. (het restant ad f. 650 mln. zou worden aangewend voor liquiditeitsbinding) en reserveringen op de voorinschrijfrekening een beroep op de open kapitaalmarkt van circa een half mrd. zou moeten worden gedaan. In dat geval „wordt een aanvaardbaar perspectief geboden voor andere kapitaalvragers, met name van de zijde van de particuliere woningbouw en de gemeenten”⁹⁾. Uit deze zinsnede blijkt onder meer de ietwat gewijzigde visie van de centrale overheid op de lagere overheid in zijn „underdog”-positie met betrekking tot de kapitaalmarkt.

Bovendien: de situatie ziet er thans inderdaad aanvaardbaar uit. Algehele reden tot tevredenheid is gezien het nog enorme bedrag aan netto vlottende schuld der gemeenten (ultimo 1971 ruim 4,2 miljard) niet op zijn plaats, maar het eerste kwartaal van 1972 geeft in ieder geval een duidelijke verbetering te zien. Dit komt niet zo zeer door het feit dat de voorspelling van een half mrd. als beroep van het rijk zal worden bewaarheid, als wel door de omstandigheid dat vanwege het nog steeds grote aanbod van buitenlands kapitaal en de sterke toename van het aanbod van de zijde van de fondsen en spaarbanken het totale aanbod op de kapitaalmarkt gedurende dit tijdvak relatief groot is geweest. Het rijk heeft inmiddels reeds op meer dan de eerder genoemde half mrd. beslag gelegd; de tot dusverre geplaatste twee staatsleningen brachten namelijk 550 mln. op.

In de voorjaarsnota 1972¹⁰⁾ wordt opgemerkt, dat als gevolg van een herziening van het begrotingstekort het rijk nog voor 150 mln. op de kapitaalmarkt moet dekken. Bij deze prognose wordt uitgegaan van het feit, dat als de lagere overheid voor

de rest van het jaar monetair neutraal financiert, de deflatoire impuls uit hoofde van de vermindering van de netto vlottende schuld ad 1 mrd. in het eerste kwartaal 1972 reeds ruim voldoende is voor de gewenste liquiditeitsbinding. Het aanvankelijk voor dit doel bestemde gedeelte van de opbrengst der wiebeltax kan dan worden besteed ter dekking van het financieringstekort.

Er lag echter nog een addertje onder het gras en dat is inmiddels te voorschijn gekomen. In zijn voorjaarsnota merkt de minister van financiën op dat hij bij zijn financieringsbeleid in de komende maanden onder meer rekening zal houden „met de dekking van niet in de bovenstaande raming begrepen additionele kasuitgaven ten behoeve van eventueel nog te treffen werkgelegenheidsmaatregelen”¹¹⁾. Inmiddels is bekend geworden, dat het kabinet-Biesheuvel heeft besloten tot het entameren van een tamelijk omvangrijk werkgelegenheidsprogramma¹²⁾. Hiermee is een bedrag van ruim 600 mln. gemoeid. De bedoeling is, deze extra uitgaaf geheel op de kapitaalmarkt te dekken. Dit betekent dat in de komende maanden het rijk niet voor 150 mln., maar voor 750 mln. alsnog een beroep op de kapitaalmarkt zal moeten doen. Het laat zich denken, dat de BNG deze snelle wijziging in het financieringspatroon van de centrale overheid met gemengde gevoelens bekijkt.

Het ligt wel in de lijn der verwachting, dat 1972, gezien de omvangrijke vermindering van de netto vlottende schuld in het eerste kwartaal, niet zal worden afgesloten met een liquiditeitstekort van de lagere overheid. Daarmee zal dan voor het eerst sinds jaren door deze sector van onze economie geen bijdrage tot de inflatie zijn geleverd. Waar we echter naar toe moeten is de situatie, waarbij de financieringstekorten van

⁶⁾ Drs. W. Griffioen, De kapitaalvoorziening van de lagere overheid als complement van de begrotingspolitiek van het Rijk, *Gemeentefinanciën*, april 1971, blz. 61 t/m 65.

⁷⁾ Jaarverslag DNB, 1971, blz. 77.

⁸⁾ Jaarverslag 1971 Bank voor Nederlandse Gemeenten, blz. 17.

⁹⁾ T.a.p. blz. 43.

¹⁰⁾ Kamerstuk 11.862, zitting 1971-1972, blz. 4.

¹¹⁾ T.a.p. blz. 5.

¹²⁾ Kamerstuk 11.889, zitting 1971-1972.

Russell L. Ackoff: Planning voor de Onderneming. A concept of corporate planning, Kluwer, Deventer, 1971, 168 blz., f. 18,50.

Over planning voor en in de onderneming is zeer veel gepubliceerd. Niettemin heeft de Amerikaanse auteur — Ackoff is hoogleraar aan de Wharton School of Finance and Commerce van de Universiteit van Pennsylvania, waar hij statistiek en operations research doceert — het nodig geacht aan de bestaande literatuur nog een eigen bijdrage toe te voegen. Hij heeft, aldus de inleiding, ontdekt dat de meeste bedrijfsfunctionarissen geen helder begrip hebben van wat planning eigenlijk is of, nog belangrijker, wat planning behoort te zijn. Men is blijven steken in planningstechnieken en recepten en heeft zich maar weinig verdiept in het waarom van de planning. De omvangrijke literatuurlijst aan het eind van het boek in ogenschouw nemend, gevoegd bij het feit dat de schrijver slechts het Engelse taalgebied heeft verkend, doet wel enigszins afbreuk aan zijn bewering.

Het boek valt uiteen in zeven hoofdstukken. Het eerste is gewijd aan het wezen en de inhoud van de planning. Daarna volgen hoofdstukken over de algemene en specifieke doeleinden van de planning, de beleidsbepaling en de realisatie. Een kernhoofdstuk handelt over de produktiemiddelen, waaronder uit de aard der zaak ook de mankracht wordt gerekend. Tenslotte zijn er hoofdstukken handelend over de planning van de organisatie, de controle en de beheersing en de organisatie van de planning. Een appendix en een literatuuroverzicht (met uitsluitend

het rijk en de lagere overheid zodanig op elkaar zijn afgestemd, dat het totaal van deze tekorten blijft binnen de eerdergenoemde ruimte van het structureel begrotingsbeleid. De sombere berichten over een zeer groot begrotingstekort voor 1973 voorspellen in dat opzicht niet veel goeds. Zou een minderheidskabinet zonder DS '70-ministers hierin verandering kunnen brengen?

R. M. Vijn

Angelsaksische werken) besluiten het boek.

„Plannen”, aldus Ackoff, „is lijnen trekken voor een toekomst zoals men die zich wenst en het uitzetten van doeltreffende wegen om ze te verwezenlijken”. Hij wil de toekomst dus zoveel mogelijk naar zijn hand zetten en niet passief afwachten wat er zal gebeuren. Dit verklaart dan ook de geringe waardering die hij heeft voor de zogenaamde conservatieve planning. Deze planning berust hoofdzakelijk op een voorzichtige extrapolatie van bekende ontwikkelingen. Veel meer aandacht besteedt hij aan de optimale planning, die het zo goed mogelijke nastreeft, van modellen gebruik maakt en alternatieven stelt. Dan is er ook nog de zogenaamde adaptieve planning die reageert op veranderingen. Onderscheid wordt nog gemaakt tussen passieve en actieve adaptatie, die vanzelfsprekend kunnen worden gecombineerd. In de praktijk past het bedrijfsleven meestal nog de conservatieve planning toe, omdat men de andere planningvormen te ingewikkeld en te speculatief acht.

In het hoofdstuk handelend over de algemene en specifieke doeleinden wordt onderscheid gemaakt tussen referentieprojecties (beeld van de gang van zaken als wij de gebeurtenissen op hun beloop laten), de wensprojectie (wat wij zouden willen) en de planprojectie (wat wij zouden kunnen realiseren). In zoverre wijkt de schrijver niet af van wat al eerder door wijlen Prof. Ir. E. van Emden is geformuleerd: „Planning is een synthese van wat men wil, wat men kan en wat men ermee moet doen”¹⁾. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen algemene en specifieke doeleinden. De algemene doeleinden onderscheidt Ackoff nog in stijldoeleinden (veranderingen in de aard van de onderneming) en prestatiedoeleinden (bijv. opvoering van de produktiviteit). Deze doeleinden hangen niet alleen samen, maar kunnen ook met elkaar in strijd zijn.

Uit deze doeleinden stelt men beleidslijnen vast, die tot een programma leiden. Daaruit vloeien procedures, praktijken en handelingen voort, die in het geheel van het beleid moeten passen. Uitvoerig wordt in het derde hoofdstuk ingegaan op modellen, modellen van de onderneming, van de toeleveringsmarkt, van de afnemersmarkt en van de concurrentie. Als voorbeeld van een systeemvernieuwing wordt de reorganisatie van een universiteit beschreven, in welke reorganisatie de schrijver een werkzaam aandeel heeft gehad.

Bij de „Planning van de produktiemiddelen” wordt het bekende onderscheid gemaakt tussen de financiële planning, de outillageplanning, de materieelplanning en de personeelplanning. Bij de eerste drie deelplanningen staat Ackoff niet lang stil, omdat zij in de literatuur reeds uitvoerig zijn behandeld. Grote aandacht besteedt hij evenwel aan de personeelplanning, waarbij vraagstukken als personeelbehoefte, de produktiviteit van het personeel en het onderzoek naar de personeelbezetting ter sprake komen. Opvallend is ook zijn aandacht voor personeel uit minderheidsgroepen (bedoeld worden kennelijk negers en Portoricanen), waaruit ten overvloede blijkt hoezeer de rassenproblematiek ook in het Amerikaanse bedrijfsleven is doorgedrongen.

In het hoofdstuk over de planning van de organisatie wordt een analyse van de beslissingsstroom gegeven, waarbij van enkele voorbeelden gebruik is gemaakt. Bovendien vindt men er wat gegevens over modelconstructie, informatic, bundeling van maatregelen en activiteiten, alsmede over prestatienormen en motivatie. Het volgende hoofdstuk is gewijd aan de controle en de beheersing. Daarin wordt vooral aandacht besteed aan de informatie ten dienste van de leiding en aan de mogelijkheden van geïntegreerde informatic-systemen.

„Organisatie van de planning”, zo luidt het laatste hoofdstuk. Daarin wordt uitgegaan van het engagement van de topleiding met het doel tot een goede planning te komen. De schrijver maakt waardevolle opmerkingen over planningpersoneel, het planningmilieu, de planningcommissies en de systemen van afstemming

¹⁾ Verslag van de Najaarsefficiencydagen 1961. *Tijdschrift voor Efficiëntie en Documentatie*, december 1961, blz. 759.

van deelplanningen. Het deelnemen aan het planningproces, zo luidt zijn slotsom, kan enorm veel bijdragen tot het lossen van creativiteit die anders vaak ten onder gaat in de routine en in het improviserend reageren op crisissituaties.

Tot zover de inhoud van dit boek, dat geen enkele planningstechniek behandelt en aldoo de principes en de achtergronden zoekt. Hierdoor is dit boek juist voor managers bestemd, die meer naar het waarom en het waartoe van de planning zoeken, dan naar het uitvoerende werk. Maar ook voor planningfunctionarissen kan het een stimulerend boek zijn. Hoewel de meeste gezichtspunten elders in de literatuur reeds een behandeling hebben gevonden, zijn met name de uiteenzettingen over de planningfilosofie en die over de personeelplanning, althans voor uw recensent, nieuw.

P. van Zuuren

esb

Mededelingen

Vooronderstellingen en beslissingen

In het kader van het Negende Lustrum van de Katholieke Hogeschool te Tilburg zal door de vijf hiearaan verbonden faculteiten een wetenschappelijk congres worden georganiseerd met als centraal thema: „Vooronderstellingen en beslissingen”

Tijdens dit congres zal het probleem aan de orde worden gesteld van de spanning, die er bestaat tussen zowel uitgesproken doch niet nader beargumenteerde als niet uitgesproken vooronderstellingen en vooroordelen in wetenschap en praktijk, en de beslissingen; die op basis van dergelijke vooronderstellingen

en vooroordelen worden genomen.

Als referent zal optreden Prof. Dr. A. Hoogerwerf uit Nijmegen, terwijl Prof. Dr. J. Godefroy uit Tilburg co-referent zal zijn.

De congresdagen zijn 28, 29 en 30 september 1972, terwijl de sectie der sociale en culturele wetenschappen op vrijdag 29 september zal plaatsvinden.

Voor nadere informatie wende men zich tot de Congrescommissie, p/a Katholieke Hogeschool, Hogeschoollaan 225, Tilburg, t.a.v. Mej. N. Boers, secretaresse commissie wetenschappelijk congres. Telefoon (013) 66 91 11.

PROVINCIE ZUID-HOLLAND

Bij de provinciale griffie van Zuid-Holland kan worden geplaatst een

ECONOOM

die belast zal worden met een nieuw in te stellen functie in het kader van de ontwikkeling van een beleidsplanning, welke de totale provinciale actie omvat. De aan te stellen functionaris zal in algemene dienst werkzaam zijn op de tweede afdeling van de provinciale griffie (Provinciale Financiën en Economische Zaken) onder rechtstreekse leiding van de chef van die afdeling.

De voorkeur gaat uit naar een econoom, afgestudeerd in bedrijfs-economische richting, met belangstelling voor de ontwikkeling van beleidsplanning en met enkele jaren ervaring in de overheids-administratie.

Leeftijd omstreeks 30 jaar.

Aanstelling zal plaatsvinden in de rang van referendaris (maximumsalaris f 2909,— bruto per maand), met de mogelijkheid van bevordering na gebleken geschiktheid en bekwaamheid.

Vakantie-uitkering 7 % van het jaarsalaris. AOW-premie voor rekening van de provincie. De provincie Zuid-Holland is aangesloten bij de Interprovinciale Ziektekostenregeling (I.Z.R.).

Een psychologisch onderzoek maakt deel uit van de selectie-procedure.

Schriftelijke sollicitaties met vermelding van volledige personalia en referenties binnen veertien dagen na het verschijnen van dit blad te zenden aan de Griffier der Staten van Zuid-Holland, Koningskade 1 te 's-Gravenhage.

In de linkerbovenhoek van de brief en de enveloppe te vermelden de letters C.A.P.D./S.